

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1942.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

október

8. füzet

Himnusz a Kárpátokhoz.

Voltunk Kelet pusztáin
 Vert nyáj karám nélkül,
 Vihar zilált odakinn
 S hun-halál várt végül;
 Akkor Isten védő kart
 Nyújtott a pusztán át,
 Körülölelt, betakart
 Védő karja, Kárpát.

Kegyelemmel és Álmot
 E kar fölemelte,
 Fenn ő égi őrszem most,
 A szent bérc ör-lelke,
 S Isten ölébe vonta
 Vert népét, az árvát,
 Istenháza azóta
 Fölöttünk a Kárpát.

Tudjuk, valljuk: magyar kard
 És magyar bölcsesség
 Kevés védni a magyart,
 Hogy sírba ne essék.
 Kellett égi pajzs nekünk,
 Égignyult határgát,
 S nélküle nincs életünk,
 Isten pajzsa Kárpát.

Ő őríz itt kalászt, bort,
 Munkát, békét, álmát,
 Ő áldja a jó pásztort
 S bünteti a gyávát,
 Ő avatja bölcsé azt,
 Kin szent lelke száll át,
 S hőssé nő itt a paraszt,
 Ha téged véd, Kárpát.

Ormoddal az Úr nekünk
 Törvényt írt e földre,
 Szövetséget kötöttünk
 Istennel örökre,
 Te vagy a törvény nekünk,
 Bennünk lelked jár át,
 Rád esküszünk s követünk
 Törvénytáblánk, Kárpát.

Felénk nyújtott védő kar,
 A te küzdő néped
 Téged kiált, a magyar,
 A balsorstól tépett,
 Kész áldozni ama vért,
 Mit ráhagyott Árpád,
 Emelj magadhoz azért
 Isten karja, Kárpát.

Bodor Aladár.

Halottak estéje.

November elsejének estéje titokzatos, rejtelmes est! Világosságot nem gyujtok, hanem szobámból kinézek az éjbe, a novemberi ködbe, mintha valaki után kinéznék, aki elment ugyan, de voltaképp nem hagyott el egészen. Elment a más világba, de érzem, hogy a kötelékek, melyek hozzá fűztek, nem szakadtak el, s hogy neki köze van hozzám s nekem hozzá. Mondják, hogy meghalt. Igaz, meghalt; de én élőnek nézem; étellel s érzéssel keretezem emlékéit; sírja ugyan bezárult, de a szívem sebe, melyet távozása szakított, az nyitva maradt, s abba van beírva a neve, bele van rajzolva a képe; s ha a testét meg nem menthettem, de a lelkét azt bírom, az nem halt meg, az él. S ma este különösen érzem ezt; érzem, hogy kötelékeim el nem szakadtak, hogy emlékeim el nem fakultak; hogy szeretetem el nem hamvadt; sőt érzem, hogy épp ma este közel van hozzám, jár körülöttem, intünk egymásnak, megértjük egymást s cseppet sem félek tőle, sőt ellenkezőleg, örülök neki. — Ó szentek közössége, mily természetes, édes hit vagy te, s milyen jól ismered a szívünket, mikor így sorba fölvonulsz emlékeiddel, ünnepeiddel, s köztük ezzel az esttel; szent este ez is. A karácsonyest is szent est, akkor is eljött valaki hozzánk, akit nagyon vártunk, s angyal hirdette, hogy eljött már s köztünk lakozik; ma pedig a közösség szent angyala hirdeti, hogy azok mind élnek, akik meghaltak. Akik így hisznek, azokról a novemberi ködben is igaz, hogy „az Isten fényessége körülragyogja őket.“

S tényleg látok is sok fényes sávot a novemberi éjben; az est páráin előmlik a temetők világossága, mert ma ez a sötét hely egészen világos; az élő s szerető emlékezet világosságot gyújtott a sírhantokon, jelöl az annak a világosságnak, melyet hit gyújt szíveinkben, mely vezet éjben is, sírok közt is, mely mondja: csak gyere, ne félj; ez mind élet, ez nem halál. Ezek a világoskodó sírok ma este szent helyekké lesznek s a kereszténység zarándoklatot jár hozzájuk. Templom is, temető is szent helyek; a templom Krisztus teste miatt, a temető az itt lappangó örök élet miatt; a templom a föltámadt Úr miatt, a temető a napját váró föltámadás miatt. Én is ide tartok, s mikor ide megyek, nem is koporsókhoz, hanem az „örök kapukhoz“ zarándokolok, s úgy rémlik nekem, mintha ezek az örök kapuk ma megnyílnának s hosszú sorban jönnének ki rajtuk a lelkek, az enyémeik is. Jönnek, jönnek, de mintha még nem örülnének, mintha ruhájuk is gyászruha volna, s a virágokat, melyeket kezükben lengetnek, mintha a koporsók koszorúiból tépték volna le; úgy tetszik, mintha énekelnének is, de az az ének még nem a mirtusos jegyesek dala...

Én is letérdelek sírjaim mellett; szent helyen térdelek.

Nemcsak az emlékezet miatt szent nekem a hely; az kevés volna; hanem szent a lelkek miatt. Csak ha vannak, csak ha élnek még, akkor észszerű igazán ez az emlékezet és kegyelet. Mert ha nincsenek, minek mindez, minek e fájdalmas emlékek fölélesztése? Minek a fájdalmak ünnepeinek rendezése? Kell talán szaporítani a fájdalmas benyomásokat s nem inkább eltörölni s feledni azokat? De azt mondják erre, hogy ez ünnepre s e szentelt emlékekre önmagunk miatt, a hála, a kegyelet érzései miatt, saját lelkünk nemessége miatt van szükségünk; azért van rá szükségünk, hogy jó emberek legyünk, s a társadalom emberséges érzésektől nemesbüljön! Nem; a sír fölött, az enyészet e némaságában szétszakítók minden illuziót s radikális leszek. Értem mindezt a sok szép beszédet, de az a feleletem rá, hogy minek a hála is s minek a kegyelet is, ha én sem leszek s ők sincsenek, s minek nemesbüljön a világ, ha az is elpusztul s nem marad belőle semmi?! Istenem, kemény szavak ezek, de igazak! Sír fölött a kegyelet is csak akkor nem örület, ha van lélek s van örök élet!

Megenyhülve föllállok. Nem vagyok sötétségben, mert hiszek s remélek. A sötétség ott van, ahol a céltalanság ijeszt, az a lélek, melynek nincs központja, nincs célpontja; az a világ, melynek nincsen napja. Ez a sötétség valami a sötétség kínjából, valami abból a sötétségből, melyet az írás „külső sötétségnek“ nevez, a távolság, a messzeség, az elszakadás sötétségének. Ez a külső sötétség az Isten-távol. Ez az a tűrhetetlen, északsarki éj, hol a csend és a sötétség és a hideg ráborul a lelkekre. Istenem, mily sötét hideg éj, melyben elvesztem Istene-met s a lelkeket! Ami elszakít Istentől, az kioltja a szeretetet az én lelkeimhez, atyámhoz, anyámhoz, gyermekemhez, testvéreimhez. Viszont, ha megtalálom Istent, megtalálom azokat is, kiket szeretek; ha hiszek Istenben, benne bírom azokat is, kiket elvesztettem; benne legyőzöm a mulandóságot; benne örülök a halhatatlanságnak s a sírok s a fájdalmas emlékek szakadékein átkelve, halottak estéjén is az az énekem: „Énekeljünk az Úrnak, mert dicsőségesen fölmagasztaltatott, a lovát s a rajta ülőt levetette a tengerbe“. Ez a lovas az, akiről a latin azt mondja a fekete, nagy gond lovagol ott, mely ezt hangoztatja: mi lesz velünk? hát leveszünk? Mi nem így gondolkozunk; mi azt mondjuk: Énekeljünk az Úrnak!

(Prohászka Ottokár.)

TANÍTÁSI MÓDSZEREK.

A tanításban a formális fokok szerint szokás feldolgozni minden egységet. Tévedés volna azonban azt gondolni, hogy ezeket a formális fokozatokat minden tantárgyban alkalmazni kell. Vannak tárgyak — ének, rajz stb. —, amelyekben csak az első, második és ötödik fok szükséges. A nyelvi ismereteket pedig rendszerint a negyediknél kezdjük. Máshol, ahol nem általános fogalmak alakításáról van szó, a második fokkal kezdődik a tanítás.

A formális fokozatok nem köthetik meg a tanító kezét, bár azokhoz jó alkalmazkodni, mivel hosszú tapasztalás vezetett elfogadásukra, mégsem szabad mereven ragaszkodni hozzájuk, hanem mindig a körülményektől tegyük függővé alkalmazásukat.

Általános formális fokozatok a következők:

1. Előkészítés,
2. Anyagközlés (közvetítés),
3. Kapcsolás,
4. Összefoglalás és
5. Alkalmazás.

Alábbiakban folytatjuk az egyes tantárgyak módszeres feldolgozásának közlését.

OLVASMÁNYOK, ALAKI TÁRGYALÁS

Az olvasmányokat nemcsak tartalmuk szempontjából tárgyaljuk, olykor ez csak mellékcél, inkább az alaki szempontokra alapozzuk tanításunkat. Különösen a fogalmazás tanításánál szükséges az olvasmányok alaki szempontból való tárgyalása. Az olvasmányban ilyenkor a gondolatok világos tagolását, gondolatmenetének, szerkezetének, a mondatok helyes összefűzésének lényegét, a találóan alkalmazott szólásmondásokat, hasonlatokat, szóképeket, személyesítéseket stb. átvittértelmű szavak, mondatok, képek, kifejezések nyelvi tényének megtárgyalása a főcél. Mások viszont, pl. helyesírás és nyelvi magyarázatoknál a nyelvi cél elérése érdekében tárgyaljuk az olvasmányt alaki szempontból is, amikor ezen lesz a hangsúly. Az alaki tárgyalást azonban mindig meg kell előznie a tartalmi tárgyalásnak.

Eljárásunk a következő lesz:

1. Érdeklődéskeltés.
2. A megfelelő olvasmányrészek elolvastatása.
3. A szemléltetendő elemek kikerestetése és megtárgyalása.
4. A nyelvbeli szépség, kifejező erő felismertetése és megtárgyalása.
5. A felismertetett tény begyakorlása, hasonlóké kerestetése, alkotása vagy az olvasmány főbb gondolatmenetének (váz-

latának) megállapítása, a vázlat elkészítése, az olvasmány tárgyának, alapeszméjének megállapítása stb.

A FOGALMAZÁS TANÍTÁSÁNAK MENETE.

A fogalmazástanításnál meg kell különböztetnünk a kezdőfokot a haladókéttől.

E szerint a *kezdő fokon* történő fogalmazástanítás menete a következő lesz:

1. Előkészítés. Érdeklődéskeltés, hangulatébresztés a tárgy iránt. (Ez az élményesítés.) A kiválasztott tárgyat beillesztjük a tanulók gondolat-, érzelem- vagy képzeletvilágába s ezzel felkeltjük bennük a vágyat, hogy belkük tartalmát kifejezzék.)

2. A fogalmazás. (A tanulók minden további irányítás nélkül írásba foglalják gondolataikat, érzéseiket. Mondjuk meg tanulóinknak, hogy most sem a szép írásra, sem a helyesírásra nem ügyelünk az elbírálásnál, csupán a kifejezést tekintjük döntőnek.)

3. A fogalmazás számonkérése. Felolvasás. Lehetőleg menél több tanulóval olvastassuk fel fogalmazását. A felolvasott dolgozatokat a tanító irányítása mellett közösen megbíráljuk, megbeszéljük. Ennek sorrendje a következő:

Arról írt-e, amiről kellett?

Van-e a fogalmazásban szép részlet, találó gondolat-kifejezés?

Vannak-e benne fölösleges mondatok, szavak?

Helyesen kapcsolja-e a gondolatokat, mondatokat?

Ha helyesírás szempontjából is megbíráljuk a dolgozatokat, akkor azokat először kiki a sajátját olvassa át mégegyszer gondosan, esetleg félhangosan. Majd a szomszédok cseréljék ki egymás dolgozatát, olvassák át azt a helyesírás szempontjából.

Beszéljünk meg mennél több olyan hibát, amelyet már megérthetnek a tanulók.

Haladó fokon a következő lesz a fogalmazás tanítás menete:

1. Érdeklődéskeltés. Élményesítés. (Csak olyanról írhatunk, ami a tanulók élményévé lett!)

2. A tanulók fogalmazása.

3. A dolgozatok felolvastatása, megbeszélése. (Szempontokat lásd fentebb, a kezdő foknál.)

4. A tanulók maguk olvassák át dolgozatukat s a talált hibákat (helyesírás) javítsák ki. Ha valamit nem tudnának kijavítani, közösen tárgyaljuk meg.

5. A fogalmazás alaki megbírálása. (Lásd az olvasmányok alaki tárgyalásánál.)

HELYESÍRÁS TANÍTÁSA.

1. Szó vagy mondatdiktálás.

2. A tanulók hangosan mondják ki a szót (mondatot).

3. Mégegyszer, de most már halkán mondják ki a diktált szót (mondatot).

4. Csak szóajmozdulatokkal olvassák el, ejtik ki azt.

5. A szó (mondat) leírása.

6. Bírálat, helyesírási magyarázat közös munkával.

(Folyt. köv.)

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1942. november 1. hete.

Beszéd- és értelemgyakorlat.

III. OSZTÁLY.

A tanítás tárgya: közlekedési eszközök.

Szemléltetés: képek, kördé, kocsi, vasút, kerékpár, motor-kerékpár, villamos, gépkocsi.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. — A múlt órai anyag számonkérése.

b) *Érdeklődéskeltés.* Voltatok-e már távol szülőfalutoktól? Hol voltatok? Hogyan jutottatok oda? Mit gondoltok, messze vidékre könnyű volna-e gyalogosan menni? Mikor érnénk oda? Hogyan? Útközben nem is vennénk észre a vidék szépségeit.

c) *Célkitűzés.* Beszéljünk ma arról, hogy utazunk a föld hátán!

II. *Tárgyalás.* — Valamikor régen az emberek csak *gyalog* jártak. Egyik vidékről a másikra nagy fáradsággal tettk meg az utat. Néha hetekig, hónapokig is gyalogoltak. Különösen akkor volt fáradságos a gyaloglás, ha terhet is kellett cipelni. Bizony, még Krisztus Urunk tanítványai, az apostolok is gyalog jártak! Két lábuk volt a lovuk. Ennek emlékére mondják ma is a gyalogló emberről, hogy az „apostolok lován” utazik.

— Hej, de jó lenne, ha valaki föltáplálná a mérföldjáró eszímát! Bezzeg akkor villámgyorsan ott teremhetnénk, ahol éppen akarnánk! — sóhajtottak fel hajdanában az emberek, amikor gyaloglás közben meg-megpihentek.

Később aztán akadtak olyanok, akik úgy segítettek magukon, hogy megszeliidítették és szolgálatukba fogadták a szamarat, lovat, tevét, elefántot és más állatot. A terhet az állatok hátára rakták. S fölültek oda maguk is. De biz az ilyenfajta utazással nem voltak sokáig megelégedve az emberek! Az állatoknak sem telt abban nagy kedvük. Sokat fáradtak, szenvedtek szegények!

Egyszer aztán egy barkácsoló ember addig mesterkedett, amíg ki nem talált valamit. De nem mérföldjáró eszima volt

ám az, hanem *gördülő kerék!* Elővett most az ember egy rudat. A rúd egyik végére is húzott egy kereket, meg a másik végére is. A két kerék közé aztán egy ládát erősített s készen volt a *két-kerekű taliga*. De a barkácsoló ember itt nem állt meg a tudományával. Tovább okoskodott és dolgozott. Addig-addig fűrt és faragott, mígnem egy szép napon elkészült az első *szekér*. No, csodálkoztak is az emberek, amikor meglátták! De még csak akkor állt ám el igazán szemük-szájuk, amikor a mester ideoda tologatta készítményeit! Milyen pompásan gördültek azok a kerekek! Csakhamar elterjedt ennek a híre mindenfelé. Sokan meg is tanulták a szekér készítésének a módját. Ezentúl már szekéren utaztak az emberek. Azon szállították a gabonát, fát, követ és más terhet.

De készítettek könnyű, csinos *kocsikat* is személyszállításra. Azok gördültek ám csak pompásan! A lovak csak úgy röpültek az ilyen könnyű kocsival! Az első kocsit magyar ember készítette. Messze földön dicsőséget szerzett ezzel a magyar névnek.

Az embernek azonban idővel még a kocsinál is gyorsabban járó alkalmatosságra támadt vágya. Ez is csakhamar beteljesedett. Most egy tehénpásztor talált ki valamit. Mozdonyt készített és hozzávaló kocsikat is csinált s megvolt a *vonat*. A mozdonyt gőz hajtja és síneken gurul. Olyan sebesen fut, hogy eleinte senki sem merészel rajta utazni. Azt hitték, hogy a halál fia lesz, aki vonatra ül. A bátrabbak azonban így okoskodtak:

— Sürgős dolgunk van. Ha szekéren megyünk, napokig is eltarthat az utazás. Vasúton pedig még ma vissza is jöhetünk!

Lassan aztán mindenki rájött, hogy sokkal jobb vonaton utazni, mint kocsin. Mikor nagyapáink kisgyermekek voltak, akkor már vigan robogott a vonat az utasokkal. Ezrével vitte az embereket egyik vidékről a másikra. Azóta azonban sokat fejlődött a világ. A nagyvárosok utcáin már olyan kocsik járnak, amelyeket villamos áram hajt. Síneken szaladnak azok is, mint a vonat. Az emberek a *villamoskocsikon* utaznak a város egyik részéből a másikba.

De még mást is látna nagyapánk, amiről azelőtt álmodni sem mertek soha az emberek! Azóta két keréken: a *kerékpáron* is megtanultak járni. Lábbal hajtják és sokkal gyorsabban fut, mint a kocsin. Hát még a *motorkerékpár!* Azt már hajtani sem kell, mert azt benzín hajtja! az ember csak ráül és elindítja. Nagyokat puffog és a vonathoz hasonlóan is sebesebben szalad. A leggyorsabb és legszebb jármű azonban a *gépkocsi*. Másképpen, idegen szóval autónak is nevezik. Négy vastag gumikereke van. Ezt is benzín hajtja. A nagyvárosokban igen sok gépkocsi van. Ezért nagy ott a forgalom. Reggeltől estig tülkölve száguldanak a személy- és teherszállító gépkocsik. Vezetőiknek ugyan-

csak kell vigyázni, hogy a gépkocsik össze ne ütközzenek egymással vagy a villamosokkal. De nagy gondot okoz ám a járművek helyes irányítása a *közlekedési rendőrnek* is!

Milyen jó a mai embernek! Egy-két nap alatt akár az egész országot is bejárhatja. Mindenütt kocsit, vonat, villamos és gépkocsi várja az embert. A mérföldjáró eszméjére már senki sem gondol. Hanem azt a híres-nevezetes barkácsoló embert annál inkább emlegetik mindenfelé.

— Nagyon okos ember volt! — mondják róla.

Mindig eszünkbe jut, mikor szekeret, kocsit látunk! Bizony, hogyha ez az okos ember a gördülő kereket ki nem találja, még most is az apostolok lován utazhatnánk!

(Sugár Béla olvasmánya nyomán.)

III. Összefoglalás. Kérdések alapján az egyes dült szedésű szavak alapján.

1942. november 4. hete.

Helyesírás és nyelvi magyarázat.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: A mondat bővítőrészei: a tárgy.

Szemléltetés: Olvasmányon. (Bartóky József: A csorda.)

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A mondat állítmányáról és alanyáról tanultak felújítása.

b) Áthajlás. Vannak azonban olyan mondatok is, amelyekben a két főmondatrészen kívül más mondatrészek is vannak.

c) Ismerkedjünk meg ma ezek egyikével!

II. Tárgyalás. a) Az olvasmány bemutatása.

Ismeritek már olvasmányaiból Bartóky Józsefet. Milyen olvasmányokat ismertek tőle? (Tanítómeséket.) Ki emlékezik még valmely olvasmányára?

Tőle való ez az olvasmány is, amelyet felolvasok most.

A csorda.

A csorda korán reggel kifelé ballagott a legelőre. Az uton megszólította a barmokat egy kis pintyőke.

— Hé! Nézzétek csak, az a szegény öreg ember azzal a vézna kis tehénkéjével milyen keservesen szántogatja a földjét. Bizony segíthetne neki valaki közületek!

— No, hallod — feleltek a barmok, — csak nincsen olyan bolond közöttünk, ki akkor is dolgoznék, mikor nem kénytelen vele!

Ezzel a barmok tovább mentek. A kis pintyőke követte őket. A legelőre kiérkezvén, a barmok nagy mohósággal nekiestek a selymes fűnek: se láttak, se hallottak, csak etek.

A pintyőke egyszer csak megint megszólal:

— Ugy-e gyönyörűen danol odafent a pacsirta?

— Nem érünk mi rá madárszót hallgatni — feleltek a csordabeliek — sietnünk kell az evéssel, mert egész éjszaka nem ettünk!

Delelőre elhevert a csorda. Alighogy elhelyezkedtek, megszólalt a pintyőke:

— Látjátok-e amott a délibábot?

— Eh — szoltak a barmok — hagyj bennünket békén kérődzni!

Este, mikor hazafelé cihelődtek, a pintyőke megszólalt:

— Ime, feljött már az esthajnali csillag! Nézzétek, milyen gyönyörűségesen ragyog!

— Mi már csak azt nézzük, — motyogták álmosan a barmok — hogy minél előbb haza jussunk s alhassunk!

— Egyet kérdeznék tőletek! — szolt a pintyőke a hazafelé indulók után — ha nektek nem kell a munka öröme, a pacsirtaszó zengése, ha nem kell a fenséges sas, a játékos délibáb, a ragyogó csillag, s amíg elevenek vagytok nap-nap után, egyformán egyebet sem tesztek, csak folyton esztek, üsztok, kérődztek s alusztok, — akkor óh, ti szegény barmok: mikor éltek ti voltaképpen?!

A csordabeliek erre már nem is feleltek, csak ballagtak jóllakottan, lomhán, álmosan hazafelé.

b) Az olvasmány tárgyalása. Mire figyelmeztette a kis pintyőke a csordát? (Arra, ami az életben szép: a pacsirta dalára, a munka gyönyörűségére, amit munkánk becsületes elvégzése után érzünk, a csillag ragyogására.) Mit válaszoltak erre a csordabeliek? (Nem érünk mi rá madárszót hallgatni, sietnünk kell az evéssel, mert egész éjszaka nem ettünk, kérődzni akarunk, fáradtak és álmosak vagyunk.) Hogyan kiáltott fel végül a pintyőke ennyi közöny láttára? („Óh, ti szegény barmok, mikor éltek ti voltaképpen?“) Mit gondoltok, miért kiáltott fel így a pintyőke? (Sajnálta őket, hiszen az élet nemcsak evésből, ivásból és alvásból áll, hanem a lelkünknek is meg kell adnunk a táplálékát: a szépet. Mik a világ szépségei? A pacsirta dala, a csillag ragyogása, a virág és minden, amit ugyan megenni, meginni nem lehet, de ami mégis örömmel tölt el bennünket.)

Bartóky József valóban a pintyőkére és a csordára értette azt, amit ebben a tanítómesében mondott? Beszél a pintyőke? Gyönyörködhetnek a barmok a délibáb játékában? (Nem.) Az író az embereknek írta ezt a mesét. A pintyőkék a költők, írók, művészek, akik megmutatják az embereknek a világ szépségeit, amit azok maguktól nem vennének észre. A barmok azok a szerencsétlen emberek, akik nem tudnak örülni a virágnak, a nap-sugárnak, a pacsirta dalának, hanem születésüktől halálukig úgy élnek, akár a barmok. Ezért sajnálatra méltó valóban az ilyenek élete.

c) A tárgy.

Nézzük most ennek a mesének a második mondatát:

Az uton megszólította a barmokat egy kis pintyőke.

Mi történt? Mit csinált a kis pintyőke? Ez a mondat állítmánya (megszólította.) Ki szólította meg a barmokat? (A pintyőke.) Milyen mondatrész ez? (Alany.)

A mondat két főrésze azonban nem mindig elég ahhoz, hogy mindent megtudjunk, amit tudnunk kellene. A mondat értelmét más mondatrészekkel is ki kell bővítenünk.

Itt például azt kérdezzük először is: *Kit* vagy *kiket* szólított meg a pintyőke? Kikre vonatkozik a megszólítás? Melyik szóval felelhetünk meg erre a kérdésre? (A barmokat.)

Úgy mondjuk, ez a mondat *tárgya*, mert a viselkedés, vagyis a megszólítás a barmokra vonatkozik. Ők a megszólítás tárgyai.

Begyakorlás. Keressünk más mondatokat is, amelyekben hasonló mondatrész van.

Az a szegény öreg ember milyen keservesen szántogatja a földjét.

A kis pintyőke követte őket.

Nem érünk mi rá madárszót hallgatni.

Látjátok-e amott a délibábot?

Egyet kérdeznék tőletek?

(Az egyes példamondatokat elemezzük s rávezetjük a tanulókat a tárgy felismerésére.)

III. *Összefoglalás.* A mondat tárgya mindig az a szó, amelyre az állítmány cselekvése irányul, vonatkozik. Jele legtöbbször -t. (barmok-a-t, madárszó-t, ök-e-t). A tárgyra ezekkel a kérdésekkel kérdezzünk: *kit? mit? kiket? miket?*

Házi feladat: írják le néhány mondatban, mit csinálnak délután. Jelöljék meg e mondatokban az állítmányt, alanyt és a tárgyat.

1942. november 3. hete.

Földrajz.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Dunántúl felszíne.

Szemléltetés: térkép, táblai rajz, homokasztal, képek.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A Kis-Alföldről tanultak összefoglalása, felújítása és számonkérése.

b) Ismerkedjünk meg most hazánk egy másik szép tájával, a kies Dunántúllal.

II. *Tárgyalás.* a) Dunántúl fekvése.

Merre van községünkötől? (Tájékozódás a térképen, valóságban.) Merre, milyen irányban kell haladnunk, hogy odaérjünk? Keressük meg most a térképen! A Dunántúl a Duna jobbpartján, délen a Drávaig, nyugaton az Alpokig terjed.

(Az Alpok az ország nyugati határán levő hegyek.) Mekkora a nagysága a mi tájegységünkhöz hasonlítva? Körülbelül az Alföldnek fele. (45 ezer négyzetkilométer. Lakossága több mint 3 millió.) A Kis-Alföld déle fele nélkül a Dunántúl hullámos dombvidék. Közepes magassága alig 400 méter, dombjai pedig átlag 300—400 méter magasak. A hegyek legnagyobb magassága sem éri el a 900 métert, ezért nevezzük e tájat *dombvidéknek*. (Magasságjelző számok olvastatása a térképről.)

b) Felszíne.

Milyen színeket látunk e tájon? (Zöld, sárga, világosbarna.) Tehát felszíne változatosnak mondható. Vannak rajta síkságok, dombvidékek és hegyek is. Ha jól megnézzük a térképet, három síkságot, három dombvidéket és három hegyvidéket látunk rajta.

Síkságai: 1. a Kis-Alföld déli része,
2. a Duna és Sió köze (Mezőföld) és
3. a Drávamelléki síkság.

Dombvidékei: 1. a Somogy—baranyai,
2. a zalai és
3. a Sopron—vasmegyei dombok.

Hegységei: 1. a Magyar középhegység,
2. a Magyar Alpok és
3. a Mecsek-hegység.

Hegyvidékei.

1. A Magyar Középhegység az Alföld és a Kis-Alföld között délnyugat-északkeleti irányban a Dunáig húzódik. Kis keresztvölgyek négy hegyvidékre osztják; ezek:

a) a Balaton-felvidék,
b) a Bakony,
c) a Vértes és a
d) Dunazúg-hegység.

Hozzájuk tartoznak a Balaton mellékén csoportosan vagy magukban álló hegyek (bazalt). A Középhegységből mészkövet, szenet, márványt, épület- és utakövet fejtenek.

a) A Balaton-felvidék a Séd (térképen) völgyétől délre terül el. Hepehupás hegyvidék, azért víztelen s így letelepülésre nem igen alkalmas. Tetején a Kabhegy (610 m) kialudt tűzhányó. A Balaton északi partján több ilyen kúpalakú, kerek vagy lapostetejű tűzhányó (vulkán) sorakozik: Badaacsony, Csobánc, Szentgyörgy stb. Ezek teszik olyan festőivé a tó vidékét.

(A Balaton környékén egykor megrepedt a föld kérge és a nyílásokon kitóduló gőzök rengeteg hamut, kő- és szikladarabot szórtak ki. Ebből a törmelékből épültek a *tűzhányó hegyek*, melyeknek nyílása a kráter (tölcsér). Belőlük higan folyó, tüzes láva tört elő és elöntötte a hegyoldalakat. A láva kihűlés után kemény kő lett (bazalt is kihűlt láva).

A balatoni tűzhányók mind régen kialudtak, oldalukon a legjobb bor terem, tetejüket pedig szép várromok díszítik. Nyugat felé magában áll a Somlyó és Kemenesalján a Sagh bazaltkúpja.

b) A Bakony a Balaton-felvidéktől északra, a móri völgyig terjed. Már termékenyebb, hátát bükkerdők takarják, oldalain szántóföldek vannak. Kisebb-nagyobb fennsíkjai települések (Zirc, Bakonybél) keletkeztek. Legnagyobb emelkedése a Körös-hegy (713 m). A Bakonyhoz tartoznak a győriaegyei domb-sorok, melyeknek legészakibb dombján, a Szentmártonhegyen épült a sokszázéves gyönyörű pannonthalmi apátság.

c) a Vértes-hegység szelid, erdős tája a Tata—bicskei völgyig ér. Déli oldalához dombok símulnak (lősz, sárga föld), északi részéből sok szenet bányásznak (Tatabánya stb.)

d) Dunazúg-hegység néven szokták a hegyeket foglaljuk össze, amelyek a Bicske—tatai völgy és a Duna könyöke között vannak. A Gerecse keleti felében jó barnaszén (Dorog, Csolnok), nyugati oldalán meg kitűnő mészkövet (márvány: Sütő, Piszke) fejtenek. Legmagasabb a Pilis-hegység (757 m); a Visegrádi-hegycsoport a Duna könyökét tölti ki, míg a Budai-hegység a főváros gyönyörű háttérét adja. Közöttük több apró medencét találunk.

2. A Magyar Alpok Európa legnagyobb hegytömegének keleti nyulványai, a Duna és Rába között fekszenek. Részei:

a Lajta,

Rozália és

a Kőszegi-hegység.

Utóbbinak legmagasabb csúcsa az Irottkő (844 m). Hozzájuk csatlakoznak egészen a Drávaig a Dunántúli-Dombvidék legmagasabb dombjai. A hegyeket fenyvesek és tölgyek takarják, a dombokon szőlők és szántóföldek vannak. A Lajta-hegységben jó barnaszén bányásznak (Brennberg).

3. A Mecsek-hegység a Duna—Dráva szögletében, mint sziget (ezért szigethegységnek is nevezik) emelkedik ki az Alföldből. Az Alföld itt a Dunántúlra is áttérjed, mert hozzá tartozik a Mezőföld és a Dráva-menti síkvidék is. — A Mecsek a Zengővel (682 m) meszes hegység, nyugati oldala erdős, déli része meredek, sziklás táj. Kelet felé a székszárdi szőlőtermő dombok símulnak hozzá. Északi oldalához termékeny dombvidék csatlakozik (lősz), mely a Balaton déli partján végződik (Fonyód, Balatonboglár, Balatonföldvár). A Mecsek keleti részéből bányásszák a legjobb magyar szenet.

III. Összefoglalás.

1942. november 2. hete.

Számolás és mérés.

IV. OSZTALY.

A tanítás anyaga: A kert nagysága és ára. (Területmérés.)*Szemléltetés:* milliméter-papíron, táblán.I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A múlt órai mérési anyag felújítása, számonkérése.

b) Áthajlás. Mértünk már hosszúságot. Mi annak a mértékegysége? (m). Hány dm van egy méterben? Hány cm van egy deciméterben? Egy centiméter hány milliméter? A méterrel hosszúságot mérünk. Hogyan számítanánk ki, milyen nagy tantermünk fapadlója? Ez is hosszúság? Hány kiterjedése van? (Hosszúság, szélesség.) Az olyan tárgyat, aminek két kiterjedése van, hosszúsága és szélessége, *területnek* nevezzük.

c) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, hogyan mérünk területet!

II. *Tárgyalás.* a) Területmértékek.

Valamely terület ára a terület nagyságától függ. A terület nagyságát csak más területtel lehet mérni. Mértékegységül az olyan négyzet alakú területet vették, melynek minden oldala 1 m. Ezt a területet *négyzetméter*-nek mondjuk. Jele: m^2

Vegyétek elő a milliméter-papírost. (Előző órán megbeszéltük milyen, és hogy hozzanak).

Rajzoljatok a milliméter-papírosra egy négyzetmétert! Hány centiméter lesz a hossza, és a szélessége? Most olvassátok le, hogy

1 dm² hány cm² (100),

1 cm² hány mm² (100).

Rajzolok a táblára 1 m²-t, hányszor fér a területére a dm²?

1 oldalhoz 1 sorba fér: 10 dm²,

az egész területre 10 sorba fér: $10 \text{ dm}^2 \times 10 = 100 \text{ dm}^2$.

Nagyobb területmértékek:

1 ár, olyan négyzet alakú terület, melynek oldala 10 m.

Jele: a.

1 ár = 100 m².

1 hektár olyan négyzet alakú terület, amelynek oldala 100 m. Jele: ha.

1 hektár = 100 ár.

Régi, de még használatban levő területmértékek:

1 magyar hold oly négyzet alakú terület, melynek oldala körülbelül 66 m.

1 magyar hold = 1200 négyszögöl = 4310 m².

1 öl = 1 m 9 dm.

1 négyszögöl = 3 m² 60 dm².

1 katasztrális hold olyan négyzet alakú terület, melynek oldala körülbelül 76 m.

1 kataszteri hold = 1600 négyszögöl = 5750 m².

b) *Területmérés.* Milliméter-papírosra rajzoljatok téglalapot, melynek szomszédos oldalai 4 cm és 6 cm hosszúak. Olvassátok meg, hogy:

hány cm^2 van 1 sorban? (6),

hány sor van? (4),

hány cm^2 van akkor a téglalapban összesen? (24).

Milliméter-papírosra rajzoljunk négyzetet, amelynek oldalai 4 cm hosszúak. Olvassátok meg, hány cm^2 van egy sorban? Hány ilyen sor van? Hány cm^2 a négyzet területe?

Mérjük meg a kert hosszát és szélességét. (Pl. hossza = 25 m, szélessége 12 m).

Hány m^2 fér el a hosszúság mentén egy sorba és hány ilyen sor fér el az egész területen? Hány m^2 a kert területe? Ha 1 m^2 ára 8 P, mennyi a kert értéke?

Részletösszefoglalás. A derékszögű négyszög (téglalap) hossza mutatja, hány terület egységet tehetünk egy sorba, a szélesség pedig azt mutatja meg, hány ilyen sort rakhatunk az egész területre. A téglalap területét tehát megkapjuk, ha a hosszúság mértékszámát megszorozzuk a szélesség mértékszámával.

Mivel a négyzet hosszúsága és szélessége egyenlő, azért a négyzet területét úgy számítjuk ki, hogy egy oldal mértékszámát megszorozzuk önmagával. (A példa megoldása.)

III. Összefoglalás. Begyakorlás.

Vágj ki papírból 1 dm^2 -t és 1 cm^2 -t!

Vágjatok ki papírból négyzetet, amelynek egy-egy oldala 1 m! Osszátok be dm^2 -ekre és cm^2 -re. Számoljátok össze, hány dm^2 és cm^2 van rajta?

Vágjatok ki papírból egy téglalapot, melynek hossza 40 cm! Vágjatok ki belőle olyan négyzeteket, melyeknek oldalai 5 cm hosszúak! Hány ilyen négyzetet kaptok?

Hány ár 67 ha? 687 m^2 ? 18 ha 36 a?

Hány ha: 897 ár? 136 magyar hold? 25 kataszteri hold?

Hány kat. hold: 387 ha? 56 ár?

Házifeladat: Mérjétek meg otthon egy szoba hosszát és szélességét, számítsátok ki, mennyibe kerül a padlózata, ha 1 m^2 padlózása 420 fillérbe kerül?

1942. november 3. hete. *Természeti és gazdasági ismeretek.*

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: A selyemhernyó és pilléje.

Szemléltetés: táblai rajz, képek.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. Az előző órán tanult ismeretanyag felújítása, számonkérése.

b) Célkitűzés. Ki nem ismeri a selyemhernyót? Mindnyá-

jan láttatok, tavaly itt, az iskolában is tenyésztettünk. Beszéljünk ma a selyemhernyóról és pilléjéről!

II. Tárgyalás.

Aki selyemhernyótermeléssel akar foglalkozni (buzdítás!), az jókor tavasszal petéket szerez a szekszárdi állami selyem-tenyésztő intézettől. (Újabban minden községben kapni petét.) Mikor az eperfa lombosodni kezd, akkor a petéket meleg, de azért árnyékos helyre teszi, hogy lehetőleg gyorsan és egyidőben keljenek ki. A petékből kibuvó apró, fekete állatkák a *selyemhernyók* eperfalevéllal táplálkoznak. Akinek kellő mennyiségű eperfája nincsen, ne kezdjen a tenyésztéshez, hanem gondoskodjék előbb az eperfaültetésről.

Az apró hernyókat eleinte keskenyre metélt levéllel tartjuk, mert csak szélén tudják megkezdeni a rágást. Ha egészben adjuk nekik a levelet, akkor sokáig mászkálnak rajta, amíg a szélét megtallálják s ezért egyik-másik éhen marad és a növekedésben is elmarad társaitól. Az első etetés után néhány órával már friss levélről kell gondoskodnunk. Ez úgy történik, hogy a vagdalt levelet ritka fátyolra szórva tesszük föléjük. Így a hernyók maguk másznak át a friss levélre és az alatt maradó hulladékot könnyen eltávolíthatjuk.

Néhány nap múltán azt tapasztaljuk, hogy hernyóink feltűnően megnöttek, de nem akarnak enni, hanem félrevonulnak és fejüket föltartva vesztegelnek egy helyen. Ilyenkor *vedlenek*. Levetik szűk ruhájukat, a régi bőr kemény kérgét és alatta már ott van az új. Először a fejükről válik le a szűk kéreg. Azután, ha az lehullott, kibujnak a régiből, mint a kígyó.

A vedlés a hernyó növekedtével több ízben ismétlődik. Egy hónap múltán már hét-nyolc centiméterre nőttek hernyóink. Ilyenkor jól láthatjuk, hogy a fejük közelében három pár, a testük vége felé pedig öt pár kurta *lábuk* van. Az oldalukon apró, kerek *lélekző nyílások* sorakoznak. Hátukon a bőrön áttetsző, *csőalakú szív* lüktet. Testük lassanként sárgás színezetet ölt a benne kifejlődő nagy *selyem-mirigyektől*. Ezekből a selyemmirigyekből válik ki az a nyálkaféle anyag, amit a hernyó a száján kibocsát. Szálakat húz belőle s ezek a levegőn megszáradnak; vékony, de erős selyemszálakká lesznek. Ezekből aztán csinos kis lakást vagy rejtekhelyet, *gubót* készít.

Ilyenkor már nem kell neki többé az eperfalevél. Félrehuzódik valami sarokba, vagy abba a fonósátorba, amelyet a tenyésztő veszőből készített oda. Ha alkalmas helyet talál, legelőször is laza hálózatot húz, aztán tojásdad selyemtöket sző maga körül, ez a gubó.

A gubókat egy-két nap múlva leszedik és beküldik a selyembeváltóba, ahol jó pénzt adnak az elsőrendű szép gubóért. (Jelenleg kg-ként 3 pengőt.)

A gubóbeváltók a selyemgyárakba továbbítják a beváltott

gubót, ahol a selymet lemotolálják a gubóról, vagyis megfelelő gépekkel lefejtik. A selyemszálakból fonalat sodornak és a fonalakból selyemszövetet szőnek.

Há a gubót néhány napos korában ollóval, óvatosan széj-jelnyitjuk, többé nem hernyót, hanem összehúzódt pilléhez hasonló, barna, mozdulatlan állatot találunk benne. Ha meg-érintjük, jobbra-balra hajlik s így próbál kezünkéből menekülni. Ez az idomtalan alak a selyemhernyó *bábja*. Hogy a hernyóból báb lett, azt elárulja az a levetett hernyóbőr, amelyet a gubó szétnyitásakor mellette találunk.

Ha a gubót két hétig érintetlenül hagyjuk, akkor a bábból ismét vedlés útján *pille* lesz. Ez maró nedvet ereszt magából s ennek segélyével áttöri a gubó falát, hogy kibujhasson a szabadba.

A selyempille fehéres színű, molyhos, zömök, esetlen állatka. Nem olyan fürge, mint a virágok közt röpködő tarka pillangók. Van ugyan két pár szárnya és ezeket sebesen rezgeti, de felröpülni nehézkes teste miatt mégsem tud. Ha a szárnyait megfogjuk, lesurlódik róluk a „himpor“ vagyis az a tömérdek parányi *pikkely*, ami a lepkeszárnyat zsindey módjára borítja.

A selyempille tehát szintén *pikkelyes-szárnyú* rovar.

Ha a pikkelyeit letöröljük, azt látjuk, hogy a szárnyai átlátszó, finom hártvány, szétágazó, hálózatos erekkel, akár a légy vagy a méh szárnyai.

Mivel a selyempille nem röpül, nem is láthat táplálék után. Rövid élete folyamán sohasem vesz föl semmiféle táplálékot. Ezért szája is elcsenevészedett.

A peték lerakása után a selyempille rövid idő alatt elpusztul.

III. Összefoglalás.

1942. november 1. hete.

Olvasmánytárgyalás.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: A hún- és magyar mondák.

Nevelési cél: Minden nép megbecsüli őskorának hagyományait, amelyek mondáiban élnek s maradtak fenn az utókorra. Csak régi népeknek vannak hősmondái!

V á z l a l.

I. Előkészítés. a) Érdeklődéskeltés. Minden nép őskora a messzi homályba vész. Ez időkről nem maradtak fenn írásos emlékek, csupán a nép ajkán élő szájhagyomány, a mondák őrizték meg emléküket.

b) Céltűzés. Ismerjük meg a mi régi multunkról tanuszkodó mondákat!

II. Tárgyalás. a) Egy ismeretlen (eddig nem tárgyalt) ősmonda bemutatása.

Megbeszélése után csoportosítjuk a hún- és magyar mondakör már ismert részeit.

b) A hún-mondakör részei:

1. A hún- és magyar nemzet eredete. (Rege a csodaszarvasról.)

2. A tárnokvölgyi csata. (Keveháza.)

3. Isten kardja.

4. Testvérviszály Attila és Buda között.

5. Attila menyegzője Ildikóval és halála.

6. Attila temetése.

7. Testvérharc Attila fiai: Csaba és Aladár között.

8. Csaba visszaköltözése az őshazába. (Hadak útja.)

c) A magyar-mondakör nevezetesebb részei:

1. Emese álma, Álmos születése.

2. Álmos tettei, útnak indulás Attila örökéért.

3. A kiewi csata.

4. Álmos eltűnése.

5. Árpád megválasztása. (Vérszerződés.)

6. A fehér ló mondája.

7. Zalán futása és a szeri gyűlés.

8. Botond Bizáncban.

9. Lél és Bulesú elfogatása.

10. Lél kürtje.

c) Az énekmondók. A régi szájhagyományban fennmaradt mondákat énekmondóink őrizték meg, s adták tovább az utókornak. Lant kísérete mellett adták elő ezeket a hőskölteményeket. Utalást találunk róluk a görög Priscos Rhetor írásaiban. A magyar királyok udvarában is voltak regösök, lantosok, igricek, hegedősök. (Igrici, Regtelök helynevek a Dunántúl.) Az első, kinek nevét ismerjük: Mikó, az utolsó a XVI. században Tinódi Lantos Sebestyén.

III. Összefoglalás.

1942. november 3. hete.

Történelem.

VI. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Oroszország nagyhatalommá fejlődése.

Szemléltetés: térképen, arcképek.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Mária Teréziáról tanultak felújítása és számonkérése.

b) Áthajlás. Az elmúlt években szomszédságába kerültünk egy nagy európai államnak, Oroszországnak. Katonáink ott harcolnak most hazánk védelmében az orosz síkságon, messze tőlünk. Mivel úgyszólván egyik szemünknek mindig keletre kell fordulnia, onnan pedig legtöbbször orosz földről tör reánk

a veszedelem (első világháború), foglalkozzunk ennek az államnak újabbkori történetével.

b) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, hogy emelkedett nagyhatalommá Oroszország.

II. Tárgyalás. Előzmények. Oroszországot a XIII. század derekától a mongolok tartották igájuk alatt harmadfél századon át. (Kapcsolás: tatárpusztítás.) A hosszú mongol uralom vitte bele az orosz életbe a nyomasztó elnyomást, mely egyaránt sújtotta a gazdag földbirtokosokat, a parasztokat s a kevés-számú iparost. Ez az idő tette otthonossá Oroszországban a kan-csukát, a mongol viseletet és a gyilkos hadviseletet.

A mongol megszállás alól III. Iván moszkvai nagyfejedelem szabadította fel az országot a XV. század végén (Mátyás uralkodása végén). Majd megszüntette a kis orosz fejedelemségeket és megalapította az egységes moszkvai-muszka birodalmat.

I. Nagy Péter cár. (1689–1725.) A XVI. század végén kihalt a normann Rurik-uralkodó család, s a Romanov-ház kerítette magához a hatalmat. Ebből a családból származott Nagy Péter cár, aki Oroszországot beállította az európai történelem folyamába.

Mindenekelőtt európai viseletet parancsolt rá népére. Azután iskolákat építtetett s földműveseket és iparosokat telepített országába. Ismételten tanulmányutakat tett Nyugat-Európában s alattvalóit is erre buzdította. Európai mintára szervezte át hadseregét is. Hogy uralmát a vallási életre is kiterjessze, görög keleti egyházának élére a szent szinódust (zsinatot) állította s ennek fejévé önmagát tette.

Külpolitikai tekintetben az volt a célja, hogy levegőhöz juttassa óriási szárazföldi birodalmát, vagyis kijáratot nyisson neki a Fekete- és a Keleti-tengerre.

Orosz és svéd háború észak uralmáért (1700–1721.) Ezidőben a Keleti-tenger egész partvidéke Svédországot uralta. Nagy Péternek tehát, ha ki akart jutni a Keleti-tengerre, előbb meg kellett döntenie a svédek balti uralmát. E cél érdekében Dániával és Lengyelországgal szövetségzett.

XII. Károly (1697–1718); a fiatal svéd király azonban nem rettent vissza a rázúduló ellenségtől. Először a dánokat verte le, majd a többszörös orosz erőt szórta szét és megtörte Lengyelországot. E sikerei után Ukrajnába indult, hogy elszakítsa a cártól. Ukrajna népe azonban nem csatlakozott hozzá. Viszont a cár megszállta a Finn-öböl keleti partvidékét, új fővárosként megalapította Szentpétervárt s végül *Poltavánál* valósággal megsemmisítette a svéd hadsereget (1709), Károly maga is alig tudott átmenekülni török területre.

Mialatt a hőselkű király tétlenségre volt kárhoztatva a török birodalomban, régi ellenségei felújították a szövetségü-

ket, sőt Poroszország is a svédek rovására igyekezett terjeszkedni. Ezekre a rossz hírekre XII. Károly Magyarországon keresztül visszatért hazájába s a végső erőfeszítésig állta a szövetségesek közös támadását. Utódja mégis kénytelen volt elfogadni a *nystadti békét*, mely Finnország kivételével minden külföldi birtokától megfosztotta Svédországot (1721). A Kelet-tenger partvidéke Rigától a Lagoda-tóig Oroszországnak jutott, a többi tengerparti birtokon pedig Dánia és Poroszország osztozkodott.

Ezzel Svédország elvesztette, Oroszország viszont megalapította észak- és keleteurópai nagyhatalmát.

II. Katalin cárnő (1762–1796). Nagy Péter után néhány évtizedre III. Péter cár özvegye foglalta el a trónt. Bár német származású volt, mégis egyike lett Oroszország legnemzetibb és legnagyobb uralkodóinak. Mint a felvilágosodás híve, belső uralkodásában Nagy Frigyeset utánozta és sokat küzdött az orosz elmaradottság ellen. Uralkodását korszakalkotóvá azonban mégsem kormányzása, hanem külpolitikája tette.

Lengyelország felosztása. Lengyelország a magyar Anjouk és a Jagellók korában fénykorát élte. A Jagellók kihalása (1572) után azonban rohamos hanyatlás állott be. A szabad királyválasztás csak két esetben vált Lengyelország javára: Báthory István és Sobieski János megválasztásánál.

Báthory István (1575–1586) Európa nagy katolikus királyai között foglal helyet. Győzelmes háborúkat vívott Moszkvával, utána — a pápák kérelmére — keresztes hadjáratot szándékozott indítani a töröknek Európából való kiverésére. Ezt, tervei szerint, a németnek Magyarországból való kiűzése s a magyar trón elfoglalása követte volna, halála azonban mindent megakadályozott.

Báthory után Bethlen Gábor is foglalkozott a lengyel trón megszerzésének gondolatával. II. Rákóczi György pedig hadat is vezetett érte. A féltékeny cár azonban hűbéresét, a krimi tatár kánt küldte ellene, aki az erdélyi sereget elfogta és fogságba hurcolta.

Rákóczi György esete is mutatja, hogy a szabad királyválasztás nem jelenthetett jót magának Lengyelországnak sem. Külső és belső harcok gyengítették az ország erejét és nemzeti erkölceit. A nemesek egyre gyarapították jogaikat; ezek közt a szabad tiltakozás (liberum veto) lehetetlenné tette a törvényhozás munkáját, mert az országgyűlés csak egyhangú határozattal hozhatott törvényt. A bajokat csak növelte a vallási viszálykodás. A nem-katolikus görögkeleti és protestáns kisebbségek II. Frigyes és főként II. Katalin támogatását keresték a többségben lévő katolikusok ellen. Így az ország két részre szakadt: a hazafias katolikus pártra, mely józan reformokra

törekedett, és az oroszbarát diszidensekre, akik II. Katalin támogatásával iparkodtak fenntartani az országrontó maradi alkotmányt.

Katalinnak Lengyelország feletti gyámkodása hamarosan felkeltette a két érdekelt szomszédnak, Poroszországnak és Ausztriának féltékenységét. A tárgyalások eredményeként végül is a három nagyhatalom Lengyelország megcsonkításában egyezett meg egymással (1772). Oroszország zsákmányolt leg többet, a Duna- és a Dnyeper-vonaltól keletre eső részt (Fehéroroszországot); Mária Terézia a magyar szentkorona történelmi jogán Galiciát és Ladomériát szerezte meg; II. Frigyes pedig Nyugat-Poroszországot Danzig nélkül. (Danzig a középkorban pomerán-szláv város volt, majd a német lovagrend birtokába jutott s nagyrészt elnémetesedett. Mikor a lengyelek elfoglalták Pomerániát, Danzig is lengyel fennhatóság alá került, de nagy politikai és gazdasági szabadságjogokat engedélyeztek számára. A mostani felosztás után Danzig is néhány évig Poroszország fennhatósága alá került.)

A lengyel nemzet megcsonkítása után sem ismerte fel teendőit. Így nem maradt más hátra, mint az ország teljes és végleges feldarabolása, amely nemsokára be is következett.

II. Katalin török háborúi. A keleti kérdés. A cárnő mélyen behatolt Lengyelország testébe s ugyanakkor Törökországgal is háborút folytatott, hogy utat nyisson országának a Fekete-tengerre. A portával azután úgy egyezett ki, hogy védőjelesz Moldva és Oláhország keresztény népeinek s bizonyos felsőbbiséget élvez a Krimi-félszigeti tatárok fölött. Krimiát utóbb egészen bekebelezte Oroszországba s ezzel a Dnyeszterig, vagyis Beszarábiáig terjesztette Oroszország határait.

Katalin Nagy Péter álmát törekedett végrehajtani és Konstantinápolyt akarta megszerezni, Oroszországnak ez a törekvése azonban nem lehetett közömbös a nagyhatalmak előtt és Konstantinápoly hovatartozásának ügye hovatovább egész Európát foglalkoztató „keleti kérdéssé” duzzadt. Ettől kezdve a keleti kérdés megoldása nagy gondot okozott az európai nagyhatalmaknak. Még az első világháborúnak is az volt egyik főoka, hogy egészen odáig nem sikerült a keleti kérdést kielégítően megoldani.

III. Összefoglalás.

1942. november 1. hete.

Alkotmánytan.

VI. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Az állam bírói hatalma.

Nevelési cél: A pártatlan igazságszolgáltatásnak köszönhetjük igaz ügyünk védelmét.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Kapcsoló ismételés. A kormányzó vagy végrehajtó hatalom.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. Az állam bírói hatalma. Mindenhol előfordulnak viták, ellentétek, amiben dönteni kell, mert mindegyik azt hiszi: övé az igazság. Jó törvények mellett is vannak emberek, akik mások vagyonához nyúlnak, életére törnek, csalást, árulást, becsületsértést követnek el.

Senki nem lehet önmagának bírója. Önhatalmúlag megtorolni nem szabad vélt sérelmeinket!

Szükség van egy olyan hatalomra, amely az igazságot hirdeti, a törvénytelenéseket megtorolja, a jogrendet megvédi és fenntartja s vitás ügyekben igazságot szolgáltat. Ezt végzi az állam bírói hatalma. Nélküle zavar, viszálykodás, békétlenség lenne uralkodó a társadalomban. (Ököljog!)

Vannak: kihágások, vétségek és büntettek. Az enyhébb vétkek a kihágások, a súlyosabb vétkek a vétségek, a legsúlyosabbak a bűnök. Mindezekről részletesen intézkedik a Büntető törvénykönyv.

Legszigorúbban büntetendő a büntett. Szándékos rossz cselekedet.

A kihágás gondatlanságból ered.

Kihágásokat nemcsak törvények, hanem hatósági rendelkezések ellen is el lehet követni. Van: állam elleni kihágás (zászló, címer bemocskolása); a hatóságok és közrend elleni kihágás (utcai verekedés); közbiztonság elleni kihágás (engedély nélkül koldul).

Legnagyobb büntett a hazaárulás; az előre megfontolt emberölés, az államfő megölése vagy annak kísérlete. Ezeket halállal büntetik. De nemcsak a büntett elkövetőit, hanem a felbujtókat is szigorúan büntetik. Más súlyos bűnöket a törvény fegyházzal büntet. Ez lehet évekig vagy életfogytig tartó. A büntett vagy vétség nagyságához képest lehet még börtön, vagy fogházbüntetés. Van még pénzbüntetés, hivatalvesztés, a politikai jogok gyakorlásától való felfüggesztés. A politikai bűncselekményt és a párbajt államfegyházzal bünteti a törvény.

Legsúlyosabb büntetés a fegyház = szigorú bánásmód és kényszermunka, dologház;

enyhébb a börtön = jobb bánásmód, könnyebb munka;

fogház: a rab maga választhatja a végzendő munkát;

polgári jogok, hivatalvesztés;

államfogház = nem köteles munkát vállalni s ellátásáról maga gondoskodhatik.

A bírák függetlensége. Nem függnék hivatalfőnökeiktől, nem vonhatók felelősségre.

A bírói eljárás. Vád (panasz) alapján indul meg. Vádló és vádlott.

Per. A vádlottat védő védelmezi, a vádló szerepét a királyi ügyész tölti be. Perbeszéd. Bizonyítás. Ítélet.

A bíróságok szervezete:

Járásbíróságok.

Királyi törvényszékek.

Királyi táblák.

Királyi Kúria.

Polgári perek: alperes, felperes.

Községi bíráskodás = községi bíróság.

Katonai bíráskodás.

Közigazgatási bíróság.

Igazságügyminisztérium fennhatósága alá tartoznak.

Járásbíróságok, a vármegye székhelyén törvényszékek. ítélőtáblák (Budapest, Győr, Pécs, Debrecen, Szeged), a királyi Kúria.

Nem királyi bíróságok: községi bíróságok, tőzsdebíró-ság, választott bíróságok stb.

Az ügyészség a büntetendő cselekmények üldözésére szolgál az állam közérdekét képviseli. Az ügyészségek mint köz-vádlók működnek az igazságszolgáltatás terén.

III. Összefoglalás.

1942. noveber 3. hete.

Alkotmánytan.

VII. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Az ipar. Nagyipar.

Nevelési cél: Az ipari pályák megszerettetése. A magyar ipar pártolásának szükségessége.

Kapcsolás: Történelmi kapcsolat a céhekkal, régi iparjogú városaink, az iparszabadság fejlődése. Iparkamarák.

V á z l a t.

I. *Előkészítés.* a) Kapcsoló ismételés. A mezőgazdaságról, annak fejlődéséről, a földbirtok tagozódásáról tanultak fel-újítása.

b) Célkitűzés: Az ipar fejlődése.

II. *Tárgyalás.* a) Mivel foglalkozik az ipar? *Az ipar a termelésnek az az ága, amely az őstermelés által nyert anyagokat feldolgozza, átalakítja és az ember szükségleteinek kielégítésére alkalmassá teszi.*

b) *Az ipar fejlődése.* a) *A családi vagy házi ipar.* (A leg-ősibb ipar.) *Az ősember hamarabb végzett ipart, mint föld-mívelést! A földmívelés elterjedésével rendszeresebbé vált. A nyáron termelt nyersanyagokat télen dolgozta fel. A munka*

technikája egyre fejlődött, termékei szaporodtak és finomodtak. Mindenki a maga használatára dolgozott, legjobb tudása és művészetét adta bele. A házi ipar a nemzeti művészet formáinak forrása.

Ma a háziipar nem hivatásszerű. (Mellékfoglalkozás). A régi háziipari főágak: vászon- és ruhaszövés, a technika teljesen kiszorította. Legfejlettebb házi ipar ma: a tarka-hímzés. (Kalotaszegi, Torockó, mezőkövesdi hímzések); csipkekészítés (Kiskunhalas és a Balaton vidéke); agyagedények (Mezőtur, Szentes, Orosháza, Hódmezővásárhely); szőnyegszövés (Torontál és Csik megyékben); kosárfonás és fajaragás (Erdélyben és a Székelységben).

Külföldön: a svájci óraipar, a belga csipke- és fegyverkészítés, a lyoni selyemfonás és szövés, a müncheni gyermekjáték-készítés stb.

b) *A kézművesipar.* Nagy lépés az ipar fejlődése terén a városok fejlődése. (Várakból, vásárhelyekből = várcs.) Nemcsak a várúr, hanem a környék népe is felkeresi őket, munkájuk felszaporodik, számuk nő. A vár gazdasági góc is lett, áru kicserélés. Ez nyugati Európában a X. században, nálunk IV. Béla korában indult meg, az Anjouk alatt fejlődött ki. (Szabad királyi városok = kivették a földesúri hatóság alól.) Zsigmond = 1405-ben képviselmet ad neki a törvényhozásban. Fejlődésnek indul a kézműves ipar: a középkor egyedüli üzemi formája. *Jellemző vonásai: (C é h e k)*

főként megrendelésre dolgozik, (vásárra csak ha nincs munka!),

a mester segédekkel együtt dolgozik, velük együtt él, ismeri életviszonyaikat és átérzi. Nagy társadalmi különbségek nincsenek. Az önállóság növeli a kisiparos önbizalmát és felelősségérzését. Hosszú gyakorlás: a közügyekben józanul konzervatív: igen értékes rétege a nemzet társadalmának.

c) *A gyáripar kifejlődése.* A nagyipar jellemzője a tömegtermelés. Ehhez megfelelő piacok kellenek. A nagyipar tehát csak akkor fejlődhetett ki, amikor az egymástól távol eső vidékeket is összekötötte a forgalom.

Merkantilizmus: a helyi forgalom országos forgalommá bővült, az ipari államok kivitelre törekcszenek, az értékesítést a kereskedők veszik át. A kereskedő gondoskodik piacról, utasítást adnak a nekik dolgozó iparosoknak, számukra nyersanyagot szereznek be, az iparost előleggel látják el. A vállalkozó teremti meg a vállalatokat. Életbe lép a munkamegosztás. Manufaktúra = kézimunka, nagyüzeme. Amikor a találmányok a kézmunkát géppel helyettesítették, a manufaktúrát a gyár váltotta fel.

A nagy gyáripar Angliában a 18. században indul meg. 1780–1820 az ipari forradalom kora. (A fonó- és szövő-ipar, gőz-

gép feltalálása stb.) Németország és Amerika csak az 1870-es években kezdte meg az iparosodást, de felül is multák az újabb iparágakban (elektrotechnika, kémiai iparok, autó-gyártás).

Azóta az iparosodás (indusztrializmus) más országokban is kifejlődött. A világháborút követő autarkia-szempontra az agrárországokat is erre az útra kényszerítette. Viszont számos ipari ország mezőgazdaságát igyekezett fejleszteni (Visszaagrárosodás).

d) Az ipar fejlődése hazánkban.

Szent István a külföldről telepített be iparosokat.

A tatárjárás után nagy számmal hoznak be német, olasz, francia iparost s telepítenek be hazánkba.

A XIV. századtól iparunk a céhrendszer kereteiben fejlődött. Az Anjouk, Zsigmond és Mátyás sokat tettek az ipar fejlődése érdekében.

A török hódoltság alatt nagy visszafejlődés. (A nyugati államok: Franciaország, Anglia, Hollandia) állami feladatnak tekintették az ipar fejlesztését. Mária Terézia és II. József Ausztria iparát fejlesztették. A reformkorszakban Széchenyi indít mozgalmat, majd Kossuth, de igazi kifejlődése csak a kiegyezés után ment végbe.

A trianoni béke következtében gyártelepeink felét elvesztettük. Azóta nagy növekedés (fonó és szövőiparban), de nincs nyersanyag. Mégis 1931-ben másfélszer annyi árut termeltünk, mint az utolsó békeévben Nagy-Magyarország. 1932-ben gyár 3335, 180.000 munkás, érték évi 1800.000.000 P. A kis- és nagyipar az ország lakosságának $\frac{1}{5}$ -ét tartja el.

A gyáripar jellemző vonásai: gép, sok munka, technikai munkamegosztás, eredménye a = munkáskérdés.

III. Összefoglalás. Az ipar fejlődése.

Történelem.

VIII. OSZTALY.

A tanítás anyaga: A magyar asszony feladatai.

Nevelési cél: mindenkinek megvannak a maga kötelességei.

I. Előkészítés. a) Érdeklődéskeltés.

Mi van ma nálunk. És körülöttünk? Mit csinálnak a háborúban a férfiak? Igen, ők a hazát védik, még életüket is feláldozzák érte. De csak a férfiaknak van kötelessége? Nem bizony, mindenkinek, legyen az férfi, nő, gyermek vagy aggastyán. A férfiak a hazát védik, a nőknek itthon kell őket helyettesíteniük, a gyermekeknek erőben, egészségben növekedniük kell, lelküket, szellemüket gyarapítaniuk kell, hogy betölthessék majd az azt a helyet, amelyet szüleik elhagynak. Az aggastyánok pedig adjanak bőséges tapasztalataikból a fia-

talabbaknak, mutassanak rá a dolgok helyes voltára, ők bölcseségükkel tehetnek hasznot embertársaiknak.

b) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, mi a feladata a magyar nőnek?

II. Tárgyalás. A mi magyar nemzetünk sokszor s sokat szenvedett. A mohi pusztá, a mohácsi sík, a világosi rónaság százados küzdelmek s szenvedések útjelzői. A sok harcban pusztult a férfi, pusztult a vagyon s hogy ezer esztendőtt itt annyi csapás után is megérhettünk, abban része van a magyar asszonynak is, ki a gazdá helyett munkába állva, megőrizte és gyarapította, amit Isten adott s felnevelte a maga és mások árván maradt gyermekeit.

Könyveket írtak arról, hogy a magyar asszonyok nehéz időkben milyen szépen, híven, példaadóan teljesítették kötelességüket, mit tettek családjukért, hazájukért, embertársaikért. Szegényeket istápoltak, kórházakat építettek, halottakat temettek; hadsereget gyűjtöttek. És felruházták s még harcban is segítették az apát, férjet, fiaikat... (Perényiné, Lorántfy Zsuzsanna, Rozgonyiné, Losoncziné, az egri nők.)

Nem is kell olyan messzire visszatekintenünk, a közelmult első világháború is mutatja, mit tett nagy szenvedések idején a magyar asszony. Nem maradt szántóföld vetetlen, nem maradt a műhely árván, hidegen, a beteg ápolatlan. A férfi helyett is dolgozott az asszony s míg egyik kezével elesett kedveseiért omló könnyeit törülte, a másikkal föl emelte az árvát és kenyeret szelt az éhezőknek.

Mert éhező volt elég; menekülés, élelemhiány, osztályharc követte a háborút. Az emberek önhibájukon kívül elszegényedtek s hiába ragaszkodtak előre megtervezett költségvetésükhöz, a lakásinség, a pénz elértéktelenedése, a drágaság felborított minden emberi számítást. Országunk több mint felét elrabolták s a munkanélküliség folyton gyarapodott, közben óriási árvízkarok sújtották hazánk legtermékenyebb síkságát. Nem csoda, hogy tömegesen szegényedett el a magyar lakosság. Pedig a tömeges elszegényedés nagy baj az államra s az egész nemzetre is; az állam jövedelmei az adók, rosszul folynak be, emellett az állam kénytelen munkával vagy élelemmel támogatni a szegénység által sújtottakat, ami megint az állam vagyonát veszi igénybe s az államot külföldi kölcsönök felvételére kényszeríti.

Ez a nagy elszegényedés azért is baj a nemzetre, mert a szegény emberek a gyermekek testi és szellemi fejlődéséért keveset tehetnek és ez okból beteges, satnya s tudatlan nemzedéket nevelnek. A satnya munkára képtelen lesz, a termelés egy ágában sem boldogul és nem fogja gyarapíthatni a nemzeti vagyont; így a nemzet fejlődésében is, művelődésében is hátramarad.

Itt nyílik ismét tág tere a magyar asszonynak. Jóté-

konyságot gyakorolni, megosztani falatunkat a szükségét szenvedőkkel, tehetségünk szerint jót cselekedni mindnyájunknak kötelessége, de mai helyzetünkben, amikor háborúban áll a világ, ez nem elég. A szegénynek részvétlenül kezébe ejtett alamizsna nem enyhíti a bánatot s nem vigasztalja a csüggedőket. Az árvaházakat, kórházakat, anya- és csecsemővédőket pénzsegéllyel támogatni szükséges és szép dolog, de az oda-fizetett egy-két pengővel nem róhatjuk le kötelességünket s azzal sem, ha a szegények sorsának javítását csak törvényhozási és egyesületi úton *sürgetjük*.

Az élet mindenki elé vezet szegény, támasznélküli teremteseket, kiknek tanácsra, vigasztalásra, segítségre van szükségük. Ne forduljunk el tőlük. A legigazabb, legnemesebb jótekonyságot gyakoroljuk, ha részvéttel, sajnálattal, szeretettel közeledünk hozzájuk, ha felkeressük őket lakásukban, érdeklődünk sorsuk iránt. Csak ha munkát adunk vagy szerzünk a szegénynek, hogy megélhetését biztosítsa, ha fáradságot, időt nem kímélve, módot és alkalmat mutatunk neki arra, hogy betegét gyógyíttassa, hogy gyermekét fölnevelhesse, taníttathassa: akkor érdemeljük meg háálját egészen, akkor teljesítettük kötelességünket igazán.

És ha úgy érezzük, hogy erre a feladatra a magunk ereje kevés, akkor kapcsolódjunk be, de nemcsak adakozással, hanem szerető, áldozatos munkával valamely egyesületbe. Egyik fiatal barátnőm hetenként egy délutánt arra szentel, hogy az iskolanővér munkáját segíti; felkeresi és számontartja a ruhára szoruló iskolásgyermekeket. Egy másik iskoláit elvégzett leányka az „analfabéta“ tanfolyamra jár s akinek nehezen megy az írás, olvasás, azokkal „isméltőt“ tart, természetesen ingyen, hogy a következő órára „lepiék meg“ a tanítót urat haladásukkal. Sokan a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének segítőtársai és tanítják a szövőmunkát vidéki szervezetekben vagy vállálnak „játék- és mesedélután“ a kisgyermek számára; míg mások segítségére vannak az önkéntes női munkaszolgálatnak, esetleg a Missziós Társulatnak ifjúságvédelmi munkájában s a cselédkörökben végzik szerezgetéssel a reájuk bízott feladatot.

A szerető szív és munkás kéz áldozatát minden egyház-
község szívesen fogadja. Csatlakozzunk hozzájuk, segítsük őket munkára tanítani gondozottjaikat s munkával emeljük a magunk családjá erkölcsi s anyagi jólétét is. Csak ha munkásabbak, szerényebbek, műveltebbek és takarékosabbak vagyunk, akkor segítjük igazán az első vonalban küzdő katonáinkat a győzelem kivívásában!

A magyar asszony, a magyar leány áldozza munkáját a nagy és reánk nézve életfontosságú győzelemért, a szebb magyar jövőért!

III. Összefoglalás.

MESEDÉLUTÁN.

SZEGÉNY ÖZVEGYASSZONY.

„Bíró uram azt hallóttam,
Hogy a haza nagyon szegény...
Nekem sincsen más egyebem,
Csak itt ez, a Csákó tehén!

Bíró uram csak hallgatja
S könnyes szemmel tekint rája:
„Hát azután miből él majd,
Hogy az Isten is megáldja?”

Ez adta a mindennapit,
Ez táplált a gyermekemmel.
Most elhoztam a hazának,
Odaadom szeretettel!”

„Majd megsegít a jó Isten,
Bíró uram, ne búsúljon!
Csak a haza ne szenvedjen,
Csak a haza boldoguljon!”

(Pósa Lajos.)

A magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedül heterogén sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtező, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátságait, sajátságait egy törzsokfajnak s erejénél fogva, bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja, csak hogy mint azoknál, úgy ennél is, külön sajátsági árnyéklatokban: a korlátlan tűznek nemes hévre, a vad erőnek bajnoki szilárd-ságra, a romboló ittasságnak nagylelkűségekre kell tisztulni, felemelkedni...

Az emberiségnek egy nemzetét megtartani, sajátságait, mint erekljét kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit, s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség feldicsőítéséhez vezetni, kérde, lehet-e ennél minden kesertül tisztább érzés, s csak mint hangya ily megdicsőítéshez egy paránnal is járulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktől lelki örömük el nem zárva, édesb osztályrész?

(Széchenyi István gróf.)

Szeresd a hazát.

Boldog leszesz, ha a férfikor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezhetni, mint kell. A hazaszeretet egyike a kebel tisztelőre legméltóbb szenvedélyeinek, de sok kíváncsít, míg annak tiszta birtokába juthatunk. Ezreket fogsz láthatni, kik ajkukon hordozzák a szent nevet; kik magasztalva említene, ami a honi föld határain belül található; kik büszkén tekintenek az idegenre s hálát mondanak az égnek, mely őket magyaroknak születni engedé; s véled-e, hogy ezeknek szívei szeretettel buzognak a haza iránt? Véled-e, hogy ezen hazaszeretet az, mely az erények

koszorújában olthatatlan fénnel ragyog s a történet évkönyveiben tisztelő bámulattal említettik?

Minden erény önáldozattal jár, feláldozásával pillanatnyi kényünknek, megtagadásával önhasznunknak s nem ritkán hajlandóságunknak vagy gyűlölségünk elnémitásával: azonban minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van. Mindent, amit élted folyta alatt arcod izzadásában gyűjtöttél; mindent, amit lángoló szerelemmel fűztél magadhoz, javaidat, kincseidet, házadnépét és saját éltedet naponkint és pillanatonkint érette fel kell szentelned. Mert tudd meg: e szóban: *haza*, foglaltatik az emberi szeretet és óhajtság tárgyainak egész összessége. *Oltár*, atyáid által Istennek építve; *ház*, hol az élet első örömeit ízleled; *föld*, melynek gyümölcse feltáplált, *szülőid*, *hitvesed*, *gyermekeid*, *barátaid*, *rokonaid* s *polgártársaid*: egytől-egyig csak egészítő részei annak.

Hány embert láttam, aki meggyult háza üszkei közé éltét veszélyeztetve rohant, hogy némely hitvány eszközöket kigagadjon. Nem sokkal inkább természetes-e ily valamit a hazáért, azaz mindnyájunknak, az egész nemzetnek, mindenéért cselekedniünk? És mégis kevesen vannak, kik e gondolatot felfogván, sajátukká tehetnék! Mert az ember, ha értelme és érzelme körét gondosan nem szélesíti, keskeny s mindig keskenyebb határok közé szorul; szemei az egész tekintetétől elszoknak; parányi birtokában, háza falai közt elszigetelve csak önmagát nézi s a legszorosabb, legegységesebb, legszentebb kapcsolatokat nem láthatja. Ezért oly igen ritkák a hazaszeretet valóságos példái; ezért vannak, kik annak valló értelmét soha magukévá nem tehették; s azt, amire saját szívünk oly természetesen vezethetne, rendkívül tüneménynek tartják, mely szemeiket, mint az égen széllyelpattanó tűzgömb, legelteti, de lelkeikre benyomást nem teszen.

Akiknek szívében a haza nem él, az száműzöttnek tekintheti magát mindenhol s lelkében üresség van, mit semmi tárgy, semmi érzet be nem tölt.

(Kölcsey Ferenc.)

ÉBRESZTŐ.

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virulnia!

A felvirradt kor ismét
Igényli szívedet;
Vért nem kér, csak hazáért
Égő szerelmedet.

Ellenséges hadakkal
Vívál ezer csatát,
Szívvéreden ezerszer
Váltád meg a hazát.

Igényli, hogy becsüljed
Honod külföld felett;
Védd, ápolod, mikkel Isten
Megáldá földedet.

Amit gyártott magyar kéz,
Nevelt a hontelek,
Amit magyar zamattal
Ihlettek a szelek;

Járij egyesült erővel,
Tégy egy nagy fogadást:
Hazádnak Istenén kívül
Nem fogsz imádni mást!

Mi a rónák felett él,
Hegyaknában terem:
Mindaz nemes fajodnak
Erőt adó elem.

Te népek óceánján
Hullántól vert sziget,
Kit mint elsülyedendőt
Ezer jós emleget:

S függjön rajtad daróc bár,
S szembántó színezavar
Becsés, mikor hazáért
Égő szívet takar.

Mutasd meg a világnak,
Hogy még erőd szilárd,
Hogy ezredes fokodnak
Új ezredév sem árt.

Ó nemzet, nemzet, eszméj,
Becsüld meg tennmagad,
Gyilkold le szolgavágyad,
Mely külföldhöz ragad;

Mutasd meg, mit vihet ki
Erős szívláng alatt
Az elszántság hatalma
És az érc-akarat.

Ébredj nagy álmaidból
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virulnia!

(Bajza József.)

Isten egy szívnek egy keblet teremte: így egy embernek egy hazát. Semmi sem lehet erős, semmi sem nagy és következeiseiben tiszteletreméltó, ami cél és határ nélkül széjjelfolyt; aminek nincs pontja, melybe összevonuljon, honnan elágazzék. Azért kell minden egyes embernek saját hazájáért munkálni, azért kell szerelme egész erejét hazájára függeszteni; azért kellett a legszebb, legrendkívülibb tetteknek csak ily szerelem kútfejéből származhatni. Egész világért, egész emberiségért halni: azt Isten tehetné; ember meghal háznépeért, ember meghal hazájáért, halandó szív többet meg nem bír.

És ez a haza lehet kicsiny s lehetett még kisebb valaha, de a szerelem nem a tárgy nagyságától veszi kezdetét. A férfinak kedves az atyai lak, hol minden tárgy gyermekkori párányi örömeire emlékezteti. Így történik a hazával is. A szó, melyet a gyermek életében legelőbb kirebegett, emberek, kik e szót hasonló hajlékonysággal beszélnek, kiket sors, rokonság, nevelés, váralkat s ezer ilyfélék hozzánk közelítenek; föld, melynek fekvése, termékei, halmai és vizei, falui és városai régi ismerőseink; éghajlat, melynek befolyása alatt lettünk és nőttünk, s azon mindenféle dolgok, melyek születés óta körü-

lünk és mellettünk, alattunk és felettünk és bennünk vannak és hatnak, oly varázskört vonnak, miből annyira nem kedves kilépni! S ki meri mondani, hogy e körben lehet valami oly kicsiny, ami figyelmünket hajlandósággal ne vonhatná magához? Ám a kertben, amelyre ablakaid nyílnak, melyben óráidat munka és pihenés közt töltögeted, örömmel mulaszt minden békor mellett; örömmel hallod vén kertészedtől: e fát a régi úr ülteté, mikor első fiát legelőbb karjaira vette; amaz ott a nagyanya sírja felett nőtt, könnyek közt plántálva; s kicsinységnek tarthatod-e, ha feléd a haza multja int és szól? Ime, a begyepesedett sánc, hol Zrínyi holt; amott a parányi rom, melyért Szondi éltét áldozá; az oltár, mely alatt Bethlen nyugodott; a mező, hol Báthori és Kinizsi győztenek; és ez is, és az is rend és szám nélkül, mindaddig, míg egyszer a sor Mohácsra is kerülne; s ha már előbb ez vagy amaz emlékezetnél szíved melegedni talált, itt végtére néhány jóltevő könnyes nemzetek nem ragaszkodtak hiába hagyományaikhoz; nem hiába tisztelték a lefolyt századok történetét. Nem költői áradozás ez; hanem fennmaradás, folyvást emelkedés érzelme; s azon egyesülésnek, mely a nemzeti lét elevenítő szelleme, legsúlyosabb, legszebb s legjutalmazóbb középpontja.

De ti mindezekkel nem gondoltok; ti egyenként külön világgá tesztétek magatokat; a parányi köreitekben elszigetelve kerengtek. Jön a költő, s énekét a hajdanról elzengi; de ki hallgatja őt? Jön a szónok, s említi őseinket; de beszéde kiáltó szó a pusztában. Mit akartok? azt várjátok-e, hogy a halottak a sírból felszálljanak? hogy rémletes arccal jelenjenek meg álmaitekban? És mit fognátok felelhetni, ha szavaikat felemelnék? mondván: — Nép, mi vagy? hol a bizonyosság, hogy tőlünk származtál? hazát alkotánk, s te reánk nem emlékezel, hidegen taposod győzelmeink mezeit; s a pusztákon, hol ezrenként hullánk el, sirhalmainkra nem vetsz tekintetet. Jaj neked! A meg nem hálált örökségen átok fekszik, melyet csak hosszú megbánás törülhet le.

(Kölcsey Ferenc: Mohács.)

HAJÓK TALÁLKOZÁSA.

Éjjel, ha tengeren
Két gálya egymás mellett elmegyen;
Árbóclámpájuk rögtön felrepül,
Köszöntik egymást ismeretlenül,
Ott künn a tengeren.
Sötéten, hallgatag
Bolyongjuk át a földi utakat;
Van fájó szívünk, könnyező szemünk,
És egymás mellett mégis elmegyünk
Sötéten, hallgatag...

(Endrődi Sándor.)

Halottaink iránti kegyelet.

SÍROK KÖZÖTT.

Szeretek én bolyongani	Rég porladó szívek fölött,
Köztetetek sírok halottjai!	Ahol a pázsit kétszer oly tömött,
Rég porladó szívek fölött	Szoktam tűnődni egyedül
A pázsit kétszer oly tömött	A túlvilági lét felül,
S körös-körül amerre nézek.	S ha új sírdomb előtt megállok,
Halál helyett száz ifjú élet,	Melyet benőttek a virágok,
Azt olvasom füben, virágban,	Úgy érzem, holtakkal beszélek,
Hogy a sírből feltámadás van.	S mélázva egy rózsát letépek.

(Reviczky Gyula.)

Honvédsir a határszáron.

Egy kis határszéli falu mellett huzódik a trianoni határ egy még megmaradt darabja. Halottak napja lévén, nem mehettek ki a temetőbe halottaikhoz az emberek, mert a határt úgy huzták meg, hogy éppen a falu és a régi temető közé került. Így hát az a temető, amelybe valamikor a magyar hősokeket temették, már odaát maradt.

Kazi Bálint öreg gazda éppen két unokájával beszélget nagy szomorúan, a másodikos Pistával és az első Rózsikával. Mindketten a közeli polgári iskolába jártak.

— Hej bizony — mondta az öreg nagyot sóhajtván — szebb volt régen még az élet. Mikor még megvolt egész Magyarország... Mienk volt még a temető is... Mert nem nézték ezek a halottakat sem, csak jöttek és azt mondták, itt lesz a határ, aztán vége!

— Miért volt szebb akkor a Halottak napja, nagyapó? — kérdezte csodálkozva Pista.

— Azért, mert akkor az iskolából a temetőbe mentünk s ott emlékeztünk meg róluk, az elesettekről, akik a hazáért adták fiatal életüket...

— A temetőben? — kérdezte Rózsika.

— Ott a! Ott fekszik Sebestyén Gábor, aki részt vett a nagy világháborúban. Honvéd volt ő is. Úgy ment el virágos esákövel s nagy nótaszóval a faluból, hogy majd győztesen térnek vissza... Aztán egyszer haza is jött, de nem virággal... Véres virágok pirultak akkor már a mellén. Nemsokára aztán meg is halt, de legalább itthon, a hazai földön... Hát itt temették el... A tanító úr szép beszédet mondott, a gyerekek meg énekeltek. Azt hogy: „Hazádnak rendületlenül, légy híve ő, magyar...” Most meg csak messziről szabad néznünk a temetőt, ahol örök álmát alussza, szegény... Nem díszíthetjük fel többé Sebestyén Gábor sírját...

— Soha, nagyapó? — kérdezte lángoló szemekkel Pista.

— Én már meg nem érem azt, fiacskám, amikor az a föld megint magyar lesz...

A gyermekek elmentek háza, szüleikhez. De nagy gondolatok forrongtak elméjükben egész uton.

— Te, Pista, mit gondolsz, tud-e aludni magyar honvéd idegen sírban?

— Magyar az azért, ha elvették is egyelőre!

— De most mégis más ország földje az. Szegény Sebestyén Gábor...

— Aztán még el se mehetünk hozzá...

Sötét este volt már, amikor a magyar faluból két alak lopózkodott a régi magyar temető felé. Óvatosan mentek, minden kis neszre megálltak, úgy surrantak egyenesen a határ felé.

— Gondolod, hogy jót teszünk ezzel? — kérdezte Rózsika kissé szepegve bátyjától.

— Bizonyosan! Lenéz a Mennyszágból s ha meglátja sírján a magyar virágokat, örülni fog, mert látja, hogy nem feledkeztek meg a hősekről még idelent...

Meg-megálltak, hallgatóztak, ismét tovább surrantak.

— Siessünk, míg fel nem kel a hold... — sürgette gyorsabb menésre kis hugát Pista.

— Jaj, te Pista, nézd csak! — Ott valami sötét alak áll... Felénk nyúl...

— Ne félj, hiszen csak egy fa az, kis hugocskám...

— Úgy susog minden... Te nem félsz?

— A szél zörög a haraszton...

— Jaj, Pista... jönnek!

— Hallgass, még csakugyan észrevesznek. Hiszen csak denevér suhant el felettünk!

— No most bujjunk át ezen a drótsövényen... így ni, már itt is vagyunk...

— Már kél a hold!

A temetőben hamar rátaláltak a hősök sírjaira, s ott a holdvilágnál betűzték ki a sok közül a Sebestyén Gáborét. Rózsika rákötözi a magukkal hozott virágokat a keresztfára. Aztán összekulesolják kezüket s száll az egyszerű kis szívből fakadt ima fel, fel az Istenhez, aki minden hősnek jószágos édesatyja, akiknek külön helyet készített a szép Mennyszágbán...

Meddig álltak ott, nem tudták. Már éppen megfordultak, hogy ugyanazon az uton, amelyen jöttek, visszaindulnak, amikor — nagy ropogás hallatszott közvetlen közről a hátuk mögött. Egy román járőr közeledett feléjük a temető uton, ki a határ felé. Rózsika ijedtében felsikoltott. Pista rémülten ugrott hozzá s rátette kezét a szájára, de már későn volt...

A járőr megállott, a hang felé fordult s egyenesen feléjük közeledett most már feltűzött szuronyú puskákkal.

— Hamar, Rózsika, fuss el erre a bokrok között, talán nem vesznek észre, én meg egyenesen futok a határnak.

— Jaj, ha meglátnak s utánunk lőnek?

— Ne félj, csak indulj! — s már tolta is kis hugát a jelzett irányban.

Pista még utána nézett, s mikor látta, hogy őt már nem fenyegeti veszedelem, mert eléri a határt, maga is megeredt.

— Állj vagy lövök! — kiáltott rá a járőr egy tagja.

Pista azonban nem sokat törődött a kiáltással, még jobban összeszedte minden erejét, s irányt változtatva futott tovább hazafelé.

A járőr sortűzeket adott a menekülő kis magyar tanulóra. Már-már úgylátszott, hogy hiábavaló minden, amikor közvetlen a határ magyar részén összeroskadt Pista... A hűséges kis magyar tanuló hangtalanul rogyott le a földre, hogy személyesen vigye meg a hírt Sebestyén Gábor hős magyar honvédnek arról, hogy nem feledték el még a magyar hősokeket...

Bizonyosan együtt térdelnek most már mindketten a jó Isten előtt, s kérik, adja vissza a magyar temetőt a magyaroknak...

(Büky Irén.)

SZÜLEIM HALÁLÁRA.

Sem atyám, sem anyám
Nincs többé, nem is lesz,
Kiket szoríthatnék
Dobogó keblemhez,
Akiknek csókolnám még lábok nyomát is,
Mert engemet szívök vérével neveltek fel,
Mert körülöveztek, mint a földet nap,
Lángoló sugári, szent szeretetökökkel!

Itt hagytak, elmentek,
Nem is jönnek vissza!
Omló könnyeimet
Sírjok halma issza.
Folyjatok könnyeim, folyj, te forró patak,
Szívárogi le hideg orcáikra halkán,
Hadd tudják meg rólad: árva gyermeköknek
Elhagyott lelkén mily égő fájdalom van!

De nem, de nem, inkább
Eltávozom innen,
Hogysem könnyem árja
Hozzájok lemenjen;

Mentsen Isten tőle!... édes jó szülőim
 Hogyha megéreznék fioknak keservét,
 Szerető szívök a sírban sem pihenne,
 Egy bú lenne nekik a hosszú öröklét.

Isten veletek hát!...
 Csak egyszer még, egyszer
 Ölelkezzem össze
 Sírkeresztetekkel...
 Olyan a két ága, mint két ölelő kar,
 Mintha apám s anyám nyujtaná ki karját...
 Tán fölemelkedtek halotti ágyokból,
 Fiokat még egyszer ölelni akarják!

(Petőfi Sándor.)

A HONVÉDHUSZÁR.

Messze, fenn a Dnyeszter partján,	Mikor elment édesanyja
Lombjukvesztett fák alatt,	Könnyezve adott neki
Roppant ellenséggel szemben	Kis kendőben anyaföldet,
Áll a kis magyar csapat.	Hogy ágyát bárhol veti,
Úgy támadtak, mint a vihar,	Fáradt fejét arra hajtsa
Ma a „vörös ördögök“,	Pihenésre, csendesen
Míg elszaladt az ellenség	S legyen édes álma rajta
S megbujt árcai mögött.	Vad, idegen földeken.
Álmodozva lova mellett,	S Jancsi álma oly édes,
Ott áll Jancsi, a vitéz,	Sorsa bármily keserű —
Nincs húsz éves, félig gyermek,	Barna kislány mosolyog rá...
Amde hősnek már — egész!	S táncra hív a hegedű...
Rajta huszár, csak előre!	Rajta huszár, csak előre!
Véred hul bár a mezőre,	Véred hul bár a mezőre,
Rajta huszár, a magyar	Rajta huszár, a magyar
Hős míg él és hős, ha hal!	Hős míg él és hős, ha hal!

Tovább mennek a huszárok,
 Hősen küzdve mindenütt,
 Míg egy golyó Jancsi szívéen
 Jaj, — halálos sebet üt...
 — Éljen! Győztünk! — földre hullva
 Végső szava ez neki —
 S a drága szent honi földet
 Feje alá helyezi...
 Ifjú életét így áldozza
 Érted: Király és Haza...
 Hősi hírét szellő szárnya
 Zengve röpíti haza.

Rajta huszár, csak előre!
 Véred hull bár a mezőre,
 Rajta huszár, a magyar
 Hős míg él és hős, ha hal!

(Lampérth Géza fordítása).

Az eredeti német vers „Der Honvedhusar ein Reiterlied aus Oesterreich-Ungarns grosser Zeit“ címmel a világháborúban s a következő megjegyzéssel jelent meg: „A kraszniki csata után az egyik német kórházba egy honvédhuszárt vittek súlyos sebesülten, aki kis kendőben hazai földet szorongatott, amelyet édesanyja adott neki búcsúzáskor, hogy ha halálosan megsebesül, magyar földön hajtsa fejét örök álmra“.

A részvét.

A legtöbb embert annyira lefoglalják saját valódi vagy képzelt sebei, hogy mások sebeit legföljebb ha egyszer megnézi kíváncsiságból, de igazi szeretetre nem képes. De sokan nem is akarják látni azokat a borzasztó sebeket, melyeket jobbra-balra osztogat az élet, mert az ilyen betekintés az élet sötét oldalába zavarná örömeiket és felhúzná idegeiket.

Milyen kevesen vannak, akik igazán, szívből megtudnak hallgatni valakit! Milyen kevés komolyság szól azokból a kérdésekből, amelyek hogylétünket tudakolják! Aki kimerítően akar válaszolni az ilyen kérdésre, a legtöbb kérdező azonnal elhallgattatja vagy ha nem, értésére adja, hogy mindezt nem komolyan kérdezte? Csak úgy, megszokásból. Egyszer egy király a világot nem ismerő tudóstól felesége hogyléte felől érdeklődött. „Ó, felség, a szegény asszony már hetek óta...“ „Ne részletezze kérem...“ — szakította félbe a király. Nemcsak királytól telik ki az ilyen felelet, ott lebeg az nagyon sok ember ajkán, ha valaki komolyan veszi a hogylétet tudakozó kérdésüket.

Végül aztán ezer közül tud hallgatni egy, aki igazán, igénytelenül meghallgatja azt, amit kérdezett. Ezek tudnak kellő időben beszélni a fáradtakkal. Pedig ezt a tapintatot el lehet sajátítani, ha valaki egyáltalában szeretni akar. A dolog azon mulik, bele tudjuk-e élni magunkat mások helyzetébe? Ha ebben az értelemben gyakoroljuk magunkat az igazi részvételben, nemcsak a betegekkel, hanem más emberekkel szemben is, kikkel sorsunk összehoz, akkor nemcsak azt a boldogságot fogjuk élvezni, amely meg van ígérve a békességeseknek, hanem más tapasztalatra is jutunk: az a lelki szabadság, mely után legjobb óráinkban mindnyájan vágyódunk, csak annak adatik meg, aki kimenekült önzése karmaiból. Amint

megszületik a szeretet, meghal a legsötétebb zsarnok, az „önzés“.

A részvét nemcsak a nők feladata és hivatása, hanem a férfiaké is. Ez a szép érzés egyáltalában nem gyöngíti az igazi férfiasságot, sőt ellenkezőleg, a gondoskodó szeretet mindig a legerősebb természetekre hat legnagyobb mértékben. Az erős és mások megsegítése elválaszthatatlanok egymástól.

(*Perlaky Lajos.*)

ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁS.

Kőrösi Csoma Sándor.

Nem könnyű Kőrösi Csoma Sándorról szólani, mert ő mindig hallgatott magáról: utazott és dolgozott. Egy eszmérete életét: hogy megkeresse a magyarság rokonait valahol Jugriában. Élete mögött nincsenek titkok, mégis ki érti meg rettenetes vállalkozását? Csak a nagy dolgok ilyen egyszerűek és érthetetlenek.

Kőrösi Csoma Sándor 1784 március 27-én született a háromszéki megyei Kőrösön. Amíg élt, természetesen hivatkozással viselte a Kőrösi előnevet, halála után Kőrös község tisztelte meg magát, amikor Csomakőrösre változtatta nevét. Egyszerű lófő családból való volt s a vidék kemény időjárása, a nemere korán megedzette. Keskenyarcú, karcsú, középtermű, igénytelen, kitűnő modorú, vasszorgalmú, becsületes, zárkózott természetű volt. 1799-től 1807-ig a nagyenyedi kollégium tanulója és már ott melegeztették fel benne tanárai a tudományok iránti szeretetet, mely haláláig olthatatlan szerelemmé vált. 1815-től 1818-ig a göttingeni egyetemen tanul, ott hallott az ugorokról, Jugriáról s a német professzorok ötletei nyomán Magyarországra már kész elhatározással tért vissza, hogy amint lehet, innen Keletnek veszi útját.

1819 novemberében indult útnak gyalog, zsebében 200 forinttal s ezzel megkezdődött a világtörténelem egyik legcsodálatosabb utazása. Háta mögött kedves arcok, ismerős föld és beszéd, előtte egy délibáb hívogatása, ismeretlen veszedelmek, idegen fajok és nyelvek zűrzavara. Terve szerint Odesszán át Moszkva felé akart indulni, de a sors másfelé terelte. Bukaresten, Szófián, Rhodoszon át részben gyalog, részben hajón vándorol és hányódik s nagynehezen Alexandriában köt ki. Itt hosszabb időt szeretett volna tölteni, hogy megtanuljon arabul és megismerje az arab forrásműveket, de kiütött a pestis és ismét hajón van, eléri Ciprust, onnan

Sidonba utazik, Beiruth, Latakia, Aleppo, Urfa, Mardin, Mosul helynevek jelzik félkör alakú utirányát.

Bagdadban, aztán a perzsa fővárosban, Teheránban az angolok segítik, könyvet adnak neki, tanácsokkal látják el s örmény kereskedőnek öltözve, a mohamedánok szent városába, Mesetbe ér, hogy onnan belső Ázsia ismeretlen tájai felé menjen, de a véletlen ismét beleszólt életébe. Akkoriban a perzsák harcban álltak a turkománokkal és Csoma Sándor kockázatosnak találta a belső Ázsiába való vezető utat. Bokharát érintve délfelé fordult s Kabulnál a Hindukusz-hegységnél áll meg egy pillanatra, hogy elcsigázott testét kissé megpihentesse.

Indiában Pesavar, Lahor és a Ladak tartomány fővárosa, Leh nevezetesebb helyek Csoma Sándor életében. Az utóbbi helyen láthatta azt a rengeteg tibeti zarándokot, akik észak felé, amerre az ő vágyai is mutattak, indultak. Lhasa felé, Tibet fővárosába. Ekkor világosodott meg előtte, hogy a magyarok rokonainak felkutatására nem indulhat el a tibeti nyelv ismerete és a buddhizmusba való elmélyülés nélkül. Meg aztán veszélyes is volt az út arrafelé, költséges is, így egyszerre három okból le kellett mondania és ismét mindent előről kezdenie.

Visszaindult hát Lahorba, azzal a megingathatatlan szándékkal, hogy megtanulja a tibeti nyelvet és megismeri a buddhista vallást. Utközben Kasmir határán, Drasz völgyében, 1822 július 26-án találkozott egy angol kormányügynökkel. Ez azt ajánlotta Csomának, hogy az Asiatic Society nevű társaság költségére foglalkozzék a tibeti nyelvvel, állítsa össze a tibeti nyelv szótárát és nyelvtanát. Pénzt, ajánlólevelet adott Csomának, ki így indult. Élete legfontosabb útszakaszán a Zanszkar tartományban levő Zangla falu felé, ahol az egyik kolostorban élt a tudós Szangje-Pun-Cog főláma, a tibeti irodalom ismerője. A zanglai kolostor körül 6–7000 méteres hegyóriások emelkednek, a kolostor maga is 3000 méter magasan van a tenger színe fölött a sziklába építve. Az egyik kőcellában élt Kőrösi Csoma Sándor másfél éven keresztül olyan aszkéta életet, amelyet az európai ember alig tud elgondolni. Húst, szeszestalt sohasem vett magához, valami levesfélén és zöldségen élt. A cella hossza 3 méter, szélessége 2,7 méter, magassága 2 méter. Az ablak 30 centiméter széles és magas, az ajtó alig több, mint 120 cm. Kályha nem volt benne s a levegő odakünn nem egyszer –50 Celsius fokra sülyedtt. Ebben a rettenetes környezetben harmadmagával élt, a tudós lámával és a szolgálával. E két embert hívta magához ez az árva magyar, hogy az ő segítségükkel valósíthassa meg álmát és most már elvállalt kötelezettségét is. Soha nem vetkőzött le a hideg miatt és így tanult meg negyvenezer tibeti szót.

1824 október 24-ig tartott első kolostori élete és még két kolostor következett ezután Phuktal és Kanum. Az utóbbi helyen már nem élt olyan zárkózott életet, időnként európaiakkal is érintkezett, levelet írt, szóval lazított vallamit élete kegyetlen szigorúságán. 1830-ig tartott ez az elképzelhetetlen önmegtagadás, megfeszített munka, mely idegeit annyira igénybevette, hogy egy angol százados szerint „excentrikusan” viselkedett.

Kanumi tartózkodásáról egyik barátja, Gerard doktor igen érdekes beszámolót írt. Ebben azt olvashatjuk, hogy rendkívüli kitartása eredményt aratott és ha egész lelkiületét nem hatná át tudományos lelkesültsége, nem bírná ki ezt az éghajlatot és idegenszerű helyzetet. Tudománya nem tette őt vakbuzgóvá, sem elbizakodottá, de különös ellentétben van külső megjelenésével, mert ez alázatos és mégis méltóságteljes és síma. Magatartása az őskori bölcsékére emlékeztet. Attól félt, hogy eredményei nem fognak olyan elismerést találni, mint aminőt a fáradságos munka arányában megérdemlőnek... Kis szobájának összes bútorzata két parasztos ülőpad és még ennél is durvább készítményű két székből áll... Minden vágya Mongóliába jutni, hogy megismerkedjék az ottlakó népek ősi hazájával.

Hogy bűvárkodása anyagát kinyomathassa, 1831. május 5-én Kalkuttába megy. Másfél év múlva a híres tibeti-angol szótár elkészült. A nyomás költségeit már az angol állam fizette. Ez a szótár 354 oldalra terjedt és 1834-ben jelent meg. Előszavában Kőrösi Csoma Sándor egyebek között ezt írja: „Reménye volt, hogy ez hasznos eszköz lesz valódi törekvésének elérésében, a magyar nyelv eredetének és rokonságának felkutatásában.” Majd rátért a magyar és a szanszkrit nyelv esetleges rokonságára. Megemlíti, hogy mindezt hazája és a tudomány iránti szeretetből teszi.

Ugyanebben az évben jelent meg tibeti nyelvtana is angol nyelven. Ezt a 204 oldalas nyelvtant ma is használják Indiában azok a tisztviselők, akik a tibetiekkel érintkeznek s így meg kell tanulniok ezt a nyelvet.

Kőrösi Csoma Sándor utolsó útja 1835. december 20-án kezdődött. Megint észak felé fordult, hogy egy pillanatra sem gyengülő tervét most végül megvalósítsa, amikor arca már megbarnult az ottani éghajlattól és haja már ősz volt. Ötvenegy éves volt ekkor, de irtózatossá akarateréje nem érezte az eddigi út fáradalmait, a rettenetes hőséget, a nélkülözést, idegen karavánok társaságát, az idegsorvasztó kolostori életet, a tervek még ifjan lobogtak benne. Útja Dardzsilingig mintha az ő egész életének rövidre fogott megismétlődése lett volna. Titalia nevű helyiségben levette magáról európai ruháit, hogy megkeresse a magyarok őshazáját, rokonait.

De Dardzsilingbe már betegen ért, útközben maláriát kapott. Élete utolsó napjairól Campbell dardzsilingi kormány-ügynök számolt be. A jelentés így kezdődik: „Nagy sajnálattal vagyok kénytelen bejelenteni (t. i. a kalkuttai államtitkár-nak), hogy a nagy magyar utazó és tibeti tudós, Kőrösi Csoma Sándor folyó hó 11-én meghalt. Áldozata lett az útközben kapott láznak és annak, hogy nem voltam képes őt rábírní arra, hogy orvosságot vegyen, amikor az még használhatott volna. Kőrösi úr múlt hó (1842 március) 28-án érkezett meg és közölte velem óhajtasát, hogy a szikini radzsa székhelyére és onnan Lhasszába utazzék... Úgy tetszik nékem, hogy Kőrösinek mintegy előérzete volt, hogy halála közelgett, mert soha azelőtt ilyen nyíltan nem fejezte ki véleményét beszélgetés közben. Mintha azt akarta volna, hogy ezek megörökíttessenek“. Campbell itt arra utal, hogy Csoma feltevése szerint a Hungária név a jungár névre hasonlít. Valószínűleg a jugarok országában a magyarok rokonai vannak, ezeket akarta ő fölkeresni. „Vegye mindenki úgy ezeket az én tökéletlen följegyzéseimet, mint egy rendkívüli férfiúnak utolsó szavait. Bizonyosan méltányolni fogják ezeket, akik tisztelték őt nagy-szerű tanulmányaiért és bámulták fáradhatatlan munkás-ságát“...

Április 10-én kissé jobban érezte magát, de a malária miatt nem tudott tisztán és összefüggően beszélni. Estefelé rosszabbul lett és 1842 április 11-én hajnali öt órakor panasz és küzdelem nélkül elaludt örökre. Április 12-én reggel nyole órakor földi maradványait az állomás temetőjében temették el. A temetés szertartásának szövegét Campbell olvasta és a temetésen majdnem minden európai megjelent.

Alig maradt valami utána, csak egy-két apróságot hagyott és négy láda könyvet, szótárakat, nyelvtanokat.

Kőrösi Csoma Sándor élete és hihetetlen körülmények között tett utazása külsőleg a jelentéktelenség jegyét viseli magán. Soha nem írt magáról egy szót sem. Tartózkodó, szemérmes ember volt, magánembertől egy fillért sem fogadott el, pedig utaztában a nélkülözések és szenvedések végtelen sorát kellett eltűrnie. Nem tudunk egy körülményt sem, amelyben családi boldogságra vágyásról, természeti szépségről, élvezetről, boldogságról akárcsak a leghalványabban is szó lett volna. Mindezeket megvetette, életét nem az ilyenekre pazarolta el, hanem olyanra, amilyenre az emberek között csak nagyon kevesen vállalkoznak. Ki érti meg azt a magányt és egyedüllétet, amit ez a vándor magyar érezhetett tengeren, Afrikában, Kis-Ázsiában, Perziában, Indiában, a piszkos kolostorokban és végül Dardzsilingben? Soha nem panaszkodott, egy lépése sem volt tétova. Akik látták és beszéltek vele, egyöntetűen azt mondják róla, hogy zárkózott, csendes és

melankólikus ember volt s csak akkor vidult fel, amikor a szó Magyarországra és a tudományra terelődött.

Azzal szerzett magának világhírt, amit csak eszköznek szánt. Igazi célja csak álom maradt... Ez is magyar sors...

Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi sírjára az angolok ezt vésették:

„Itt nyugszik Kőrösi Csoma Sándor, Magyarország szülőltje. Nyelvészeti és irodalmi kutatások végett keletre jött és éveken át olyan nélkülözések közt, amilyeneket ember ritkán viselt el, türelmes munkával a tudomány érdekében, elkészítette a tibeti nyelv szótárát és nyelvtanát. Ezek az ő legszebb, legigazibb emlékei“.

Széchenyi István gróffal együtt mondhatjuk mi is most, halála évszázados évfordulóján:

„Egy szegény árva magyar pénz és taps nélkül, de elszánt, kitartó hazafiságtól lelkesítve, Kőrösi Csoma Sándor, bölcsőjét kereste a magyarságnak és végre összeroskadt fáradalmai alatt, távol a hazától alussza örök álmát, de él minden jobb magyar lelkében“.

Magyar karácsony 1942-ben.

— Karácsonyi színjáték 3 felvonásban. —

Irta: *Vicsay Lajos.*

I. FELVONÁS.

(*Szin:* Egyszerű falusi szoba a megfelelő butorzattal. Hátfal, előtte egy kisebb asztal, azon nagyon egyszerű kis karácsonyfa vagy csak fenyőágacska vázába téve. Körülötte székek, néhány butordarab.)

Személyek: Édesanya, Piroska 17 éves, Sanyi 15 éves, Boriska 13 éves, Mariska 11 éves, Pista 9 éves, Vándor.

1. Jelenet.

(Kint hideg magyar téli este, bent borongó magyar család. Éppen Szentestén vagyunk. A ruházaton, vacsorán is meglátszik a háború nyoma. Éppen vacsorától kelnek, az asztal körül ültek: Édesanya, Piroska, Boriska, Mariska és Pista. Amint fölkelnek, elmondják az evés utáni imát csendben, majd keresztet vetnek s Piroska fölkel, hogy az asztalt leszedje.)

Piroska: Ilyen szomorú karácsonyunk sem volt még, mióta az eszem tudom.

Édesanya: Fiam, csak szomorúbb ne legyen, bár nekem is majd kiszakad a szívem, hogy édesapátok nem lehet ma

köztünk. Ki tudja, merre jár szegény... talán csak a gondolata hozza ma haza közénk... ha ugyan erre is ráér...

Boriska: De a levelünket bizonyosan megkapta, hiszen mindnyájan írtunk bele s megírtuk, hogy mi csak azt kérjük a Jézuskától, segítse haza egészségben édesapánkat...

Édesanya: Igazad van, kis lányom... de attól félek, hogy a kis Jézus póstásának ilyenkor annyi sok a dolga, hogy még nem juttathatta el édesapádhoz a levelet...

Mariska: Hiszen már majdnem két hete, hogy feladtuk, Édesanyám... Ennyi idő csak elég a póstának...

Pista: Igen, de tudod te azt, hogy milyen messzire van tőlünk most édesapánkí! Egész a világ másik végén...

Édesanya: Hanem tudjátok mit, gyerekek, énekelgessünk olyan szép karácsonyi énekeket, amelyeneket szoktunk, így talán jobban elmúlik ez az annyira várt Szenteste is. Nocsak, kezdjük is mindjárt: *Krisztus Jézus született*... (Lassan énekelni kezd, utána gyermekei.)

Pista (Ének után): Most meg a *Mennyből az angyalt*...

Mariska: Azt még ne, előbb a *Pásztorok, pásztorokat*...

Piroska: Hát kezdjük: *Pásztorok, pásztorok*...

Pista (beleszól az énekbe): Ma nem jönnek a betlehemesek, édesanyám?

Édesanya: Bizony fiam, ilyen kemény hidegben nem tudnak ellátogatni hozzánk, ide, a falu végére, ninesen út, mindjárt behordja a szél, még el is tévedhetnének ilyen sötét este... (Az ének abbamarad.)

Boriska: Pedig de szép lett volna... Tavaly is itt voltak s olyan szép volt, amikor a kúcsi Jézuskát behozták a betlehemben!

Édesanya: Nem tudom, hol van ma boldog karácsony. Kint a nagyvilágban háború van, mindenkinek van valakije, aki hiányzik az asztal mellől, aki elment, akit hazavárnak... Talán soha annyi sóhaj nem szállott még az Ég felé, mint ezen az estén... (Elgondolkozik, de aztán megerősíti magát). De hol jár még mindig ez a Sanyi? A leventék karácsonyi ünnepele már bizonyosan végetért...

Piroska: Most osztják szét a bajtársi szolgálat szeretet-csomagjait bizonyosan a hadbavonultak hozzátartozói között a nekik állított közös nagy karácsonyfa alatt.

Mariska: De szerettem volna én is ott lenni, milyen szép is lehet...

Édesanya: A magyar nemzetnek — édes gyermekeim — most egyetlen nagy hatalmas karácsonyfája van a messze tőlünk harcoló honvédek számára... Ez a Kárpátokon áll. A Kárpátok behavazott bércein csillog, mintha gyémántporral szórták volna be angyalkezek, ott áll közöttünk, akik távol vannak tőlünk s köztünk... elérhetetlen magasan... de mégis

úgy, hogy mindnyájan láthatjuk, ha behunyjuk szemünket. Ott van most a mi nagy-nagy közös karácsonyfánk...

Boriska: És egy aggódó, féltő nemzet énekel alatta karácsonyi énekeket...

Pista: De jó volna, ha kinn a fronton is meghallanák édesapámék...

Édesanya: Meghallják, fiam, egészen biztosan... meghallják. Egyik fülük előre figyel, a mindig ugrásra kész ellenségre, de a másik visszafigyel, ide, a Kárpátokon álló nagy karácsonyfára s velünk énekelik az énekeket... Ott találkozunk velük a közös nagy karácsonyfa alatt... ott minden magyarok innen és túl a Kárpátokon...

2. Jelenet.

Voltak, Sanyi.

Sanyi (leventeruhában ajtót nyit, előbb még a csizmájáról verdesi a havat): Foga van a télnek, hamar kezd! Dícsértessék a Jézus...

Mindnyájan: Mindörökké...

Piroska: Na, mindenkinek jutott az ajándékesomagból, Sanyi?

Sanyi: Hála Istennek, jutott... Aki eljött, eljöhetett, mindenki kapott valamit. Ha nem is sokat, hiszen mindnyájan nélkülözőünk most, de amit adtunk, szeretettel adtuk.

Piroska: Ülj asztalhoz, mindjárt hozom a vacsorádat...

Édesanya: Már azt hittük, fiam, elvesztél a nagy hóban...

Sanyi: Nem vesz el a magyar levente, édesanyám, olyan hamar. Igaz, hogy befutta az utat a hó, de a szívem hazatalált volna még nagyobb viharban is. De milyen csontfagyasztó hideg lehet odakint, édesapáméknál... Tavaly is 35–40 fokos hidegben harcoltak...

Pista: De a hidegben az orosz is fázik ám!

Sanyi: Az bizonyos, de az jobban megszokta már ezt a rettenetes időt. (Asztalhoz ül, keresztet vet, majd hozzákezd az evéshez. Körülülük, figyelik a szavát.) Nagyon szépen beszélt az igazgató úr. Azt mondta, hogy most, amikor odakint fáznak, fagyoskodnak édesapáink, testvéreink, fiaink, s éretünk áldozzák egészségüket, épségüket, életüket, nekünk, itthonmaradottaknak az a legnagyobb feladatunk, hogy a kintlévők hozzátartozóit támogassuk. Nem is lehet ennél szebb gondolat ma, ez kell, hogy összetartsa a kintlévőket az itthoniakkal, ez vezet mindnyájunkat a közös cél: a szebb magyar jövő felé! Azután a plébános úr szólott azokhoz, akiknek kint van valakijük s vigasztalta őket az Isten jóságával, aki mindig megsegíti a Benne bízókat...

3. Jelenet.

(Váltak, Vándor.)

Vándor: (Katonaruhában, kezében csomaggal. Kopogtat az ablakon.) Sanyi nyit neki ajtót, de az ajtónyitáskor besüvit a hideg hóvihar)... Dicsértessék az Úr Jézus e szent napon...

Mindnyájan: Mindörökké...

Édesanya: Mi járatban van jó ember, ezen a tájon, ilyen időben, mikor még a kutyát se engedi ki igaz ember a szabadba... Talán eltévedt?

Vándor: Útban vagyok hazafelé... A nagy hidegtől majd elfagytak lábaim, kezeim, az utat se találtam, csak itt akadtam rá a lámpafényre, ami kiszűrődött a havas tájra, hát bekopogtam az Úr nevében...

Édesanya: Ha így történt, jól tette, hogy bekopogott. Az eltévedt vándor mindig otthont talál nálunk, ha az Úr nevében kopogtat ajtónkon. De jöjjön közelebb, melegedjék fel egy kicsit, addig megmelegítjük azt a keveset, ami a magunkéból telik. Piroska, melegítsd csak meg odakint azt a kis maradék bablevest és mákostésztát... (Vándorhoz, Piroska kimegy.) Maga meg tegye le köpenyét, s üljön közelebb a tűzhöz. Adjatok neki széket, gyerekek. Aztán, ha tudja, mondja el, honnan vezette ide a jó Isten? De magán katonaruha van, hogy került ide?

Vándor (leül, melegedik előbb, majd beszélni kezd lassan): Hát bizony csakugyan a jó Isten vezetett ide... ebbe a házba, ahol úgy látom, meleg szívvel fogadják az otthontalan idegent... Szabadságra jöttem haza, már Mikuláskor elindultam, míg végre hazaértem Magyarországra. Idevaló vagyok a szomszéd községbe, de hogy vonat nálunk nincs, itt kellett leszállnom. Aztán csak nekivágtam az útnak, de sehogy se tudtam megtalálni az utat, annyira elváltoztatott mindent a hó, meg a szembevágó erős vihar. Délután 4 órától járom a tájat, de hasztalan... míg most ide akadtam, gondoltam bekopogok, hátha megalhatom, s reggel majd világosan hazamehetek.

Piroska: Most előbb egyen bácsi, azután majd tovább mondja. (Elébe teszi a tányért, és a tálat.) Kenyerünk bizony már nincsen, mi is keveset kapunk s ennyi szájnak kétannyi sem volna elég. De itt van egy kis meleg leves, meg ez a kis tészta, fogyassza el jó étvágygal...

Vándor: (Hozzálát az evéshez.)

Sanyi: Azt mondta, hogy szabadságra jött. Csak nem a haretérről? Hát hazaengedték? Honnan jön, nem találkozott az édesapámmal?

Vándor (evés közben): Mi a neve e tisztos ház gazdájának?

Sanyi: Szabó Sándor, tizedes, aki szintén kint van a hare-téren már 9 hónapja.

Vándor: Sok Szabó nevezetűvel szolgálók, nem tudom, ismerem-e? Nem egy olyanforma ember az édesapja, mint maga?

Sanyi: A vonásai ilyenek, mint az enyém, de vállasabb, magasabb.

Vándor: Hát bizony nem akarom magukat ennyi szíves-ség után elszomorítani, de ha már így áll a dolog, meg kell mondanom, hogy éppen a múlt hónap ilyentáján sebesült meg Szabó tizedes a századunkból, a harmadik szakasznál. Igen-csak hasonlított...

Édesanya: Jól gondolja meg jóember, mit beszél...

Sanyi: Csak nem halt meg?

Vándor (köhög): Én csak azt mondom, amit tudok, lehet hogy nem ő volt a maga édesapja. Megsebesült, aztán hátra-vitték a kötözőbe, azóta nem láttam, lehet hogy kórházba vitték.

Boriska, Mariska (egyszerre): Szegény édesapánk, mi van vele?

Vándor: Hát nem hal meg mindenki, aki megsebesül, lelkem. Akkor nem maradna magyar odakint...

Édesanya: December elején kaptunk tőle tábori lapot, azon még azt írta, hogy semmi baja sincs, ne aggódjunk érte...

Piroska: Biztosan emlékszik az édesapámra? Ő volt az, aki megsebesült?

Vándor: Biztosan egyáltalában nem tudom, csak annyit, hogy egy ilyesforma Szabó tizedes megsebesült egy orosz grá-náttól a múlt hónap végén.

Édesanya (felsóhajt): Megsegíti az én édes uramat az Isten, ha meg is sebesült, a hazáért folyt vére, de hazajön legalább, hogy én ápolhassam felgyógyultáig.

Sanyi: Hol sebesült meg, nem tudja bátyám?

Vándor: Azt nem láttam, mert a másik szakasznál volt, csak akkor láttam, amikor már vitték.

Piroska: Hátha nem is édesapám volt az!

Vándor: Az is meglehet... (Befejezte az evést, keresztet vet.) Fizesse meg a jó Isten a velem tett jóságukat!

Édesanya: Válijk egészségére, jó ember. De mondjon még valamit az uramról.

Vándor: Elmondok mindent, amit tudok... Hát amint... mondtam....

(Függöny lassan összemegy.)

II. FELVONÁS.

(*Szín:* Keleti tájat ábrázoló kép. Hátral felhuzható füg-gönnnyel. Mögötte a betlehemi istálló. Középen kis jászol,

ebben a kis Jézus. Mellette egy széken Mária ül, mögötte Szent József. A jászol másik oldalán egy énekes angyal térdel, ringatja a kis Jézust. Jézuska fejénél arkangyal áll. A többi angyal tetszés szerint (a helynek megfelelően) áll csoportosítva az istállóban vagy azon kívül, felhős emelvényen. Az istálló felett a betlehemi csillag ragyog. Lehet a felhők közötti angyalok kezébe hangszereket adni, mintha játszanának. Az angyali jelenéshez 7 vagy 9 angyal szükséges, ezeknek egyike a jelentő angyal. Jelenésük után ők is a betlehemi istállóban maradnak.)

Személyek: Szűz Mária, Szent József, Gáspár, Menyhért, Boldizsár napkeleti királyok, Arkangyal, Jelentő angyal, Énekes angyal, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 és 9 pásztor. (Angyal lehet még tetszés szerint.)

1. Jelenet.

(Keleti táj.)

Jelentő angyal: (megjelenik a színen). Úgy látom e házban sem tudnak nyugodni ezen az estén... Itt is ott is szorongó, aggódo magyarokat találunk... Álomra hajtom őket, azután békességet, nyugalmat hozunk e ház lakóinak... Álmodjatok magyar tanyák, magyar rónák, magyar hegyek... Álmodjátok azt ezen a szent éjtszakán, hogy ismét leszállyt az Égből az Isten Fia, hogy elhozza néktek a földi békességet: a szeretetet s felébredvén, szebbnek, jobbnak lássátok az életet... Az Úr egyszer már lehozta hozzátok a szeretetet, most is itt van, csak sokszor elhagyjátok a gyűlöletért... Lássátok, nyilják meg szívetek s higgyetek! Reméljete! Szeressetek ismét. (Szavai elhalkulnak, a színen sötét, a jelentő angyal kimegy, azután újra világosság.)

2. Jelenet.

(Kilenc pásztor görbe bottal, tarisznnyával a színre jön, itt a közönséggel szemben, félkörben feláll. Az 1. pásztor korsót, a 2. keeskebört, a 3. báránkát, az 5. tarisznnyájában cipót, a 6. vaját, a 7. sajtót, a 8. fehér galambot hoz. A 4. és 9. pásztor nem hoz semmit.)

1. *Pásztor:* Este van, nyájaink alusznak már szépen,
Feküdjünk le mi is az Isten nevében
(Lefekszik.)

2. *Pásztor:* Elfáradtam én is, messze jöttünk,
Amíg nyájainknak jó legelőt leltünk.
(Lefekszik.)

3. *Pásztor:* Mily szépen virul itt a rétek virága,
Puha fűben vetve mindnyájunknak ágya.
(Lefekszik.)

4. *Pásztor*: (kicsi) Jó bátyáim, én nem tudok aludni,
Sohsem láttam csillagokat ily szépen ragyogni!
5. *Pásztor*: Igaz biz az, nézzétek csak, szeme a jó fiúnak:
A csillagok, akár a nap, oly fényesen ra-
gyognak.
6. *Pásztor*: Különösen az az egy ott, nézzétek csak, mint
ragyog,
Ragyogása felülmulja magát az öreg napot.
7. *Pásztor*: Az ám, milyen fényes az a szép csillag,
Jeruzsálem felől éppen ide, felénk ballag.
Mintha csak Istennek égi jele lenne.
Mint azt a próféta rég megjövendölte.
8. *Pásztor*: Ne nézzétek már annyit a csillagot!
Aludni kell, mert itt érjük a napot.
Majd felvigyáz ez a gyerek,
Ti meg hamar feküdjétek!

(Mind fekszik már, csak 4. pásztor nem, ez áll s az eget figyeli. Kívülről ének hallatszik: *Dicsőség mennyben az Isten-nek*... Ének végeztével.)

4. *Pásztor*: Mi ez? Mi hangzik oly szépen
Odafent a szép csillagos égben?
Mintha angyalok serege
Örömeiket zengene?

3. *Jelenet.*

Angyalok (körülveszik a pásztorokat) énekelnek: *Kelje-tek fel pásztorok, pásztorok*... A pásztorok meglepődve felül-nek s az angyalokra néznek csodálkozva. Ének végén a je-
lentő angyal előbbre lép.

- Jelentő angyal* (kezét felemelve): Jó pásztorok ne féljétek!
Nagy örömhírt hoztunk nektek:
Ma született a Jézuska,
Mindnyájotok Megváltója.
Betlehembe siessetek,
A Kisdedet ott lelítek,
Egy rongyos kis istállóban
Fekszik szegény a jászolban.

(Angyalok elmennek. A pásztorok éneklük: *Pásztorok, keljünk fel*... Ének végére mind felállnak.)

1. *Pásztor*: Láttátok mindnyájan az Ég jelentését?
Angyalok hirdették Krisztus születését.
Menjünk hát, siessünk, hová angyal küldé,
Felkeresni Jézust, ama Betlehembe.
Egy kis ajándékkal kedveskedjünk neki,
Szerény ajándékunk talán meg nem veti.

E korsóban tejet viszek neki, édeset,
Ez az, amit minden kicsi gyerek szeret.
(Korsóját kezébe veszi.)

2. *Pásztor*: Van egy kecskebőröm, tiszta fehér, puha,
Jó lesz takarónak kicsi lábaira.
(A bőrt vállára veti.)

3. *Pásztor*: Mit vigyek én neki, Isten szent Fiának?
Talán majd megőrül fehér báránykámnak.
(A báránykát ölébe veszi.)

5. *Pásztor*: Jó anyám sütötte itt e puha cipó,
Hogyha meg nem veti, én is neki adom.

6. *Pásztor*: Nekem meg van vajam, jó lesz a kenyérre,
Tán szeretni fogja a kedves szülője.

7. *Pásztor*: Itt egy darab sajtom, bíz egyebem ninesen,
Többet nem adhatok, látja a jó Isten.

8. *Pásztor*: Nekem is van szép fehér galambom:
Jézuskának viszem, neki turbékoljon.

4. *Pásztor* (kiesi): Istenem, Istenem, nekem nincs sem-
mim se,

Üres kézzel megyek Jézuska elibe.

9. *Pásztor*: Én majd itt maradok őrizni a nyáját,
Ne bántsa a farkas a kis báránykákat.

Mind: Jó lesz, jó lesz!

(A pásztorok sorakoznak, a kis pásztor marad legutolsónak s a színteret körüljárva éneklük: *Pásztorok, pásztorok örvendezve*... A 9. Pásztor a középén állva marad, a többiek az ének végén elmennek a színről.)

4. *Jelenet.*

(Gáspár, Menyhért és Boldizsár jönnek s megállnak a pásztor előtt.)

Gáspár: Adj Isten jónapot nyájak hű pásztorai!
Nem tudod merre van az egek királya?
Fényes csillag jött fel Keleten az égre,
Az vezetett minket erre a vidékre.

9. *Pásztor* (botjával mutatva): Itt fekszik közelben Bet-
lehem városa,

Legszélén ott áll egy rongyos istállócska,
Angyalok jelenték: Jézus ott született,
Im, ott a csillag is, majd oda elvezet!

Menyhért: Köszönjük jó pásztor!

9. *Pásztor*: Szívesen, királyok,
Az Isten áldása szálljon le reátok.

(A királyok egymásután elindulnak s tőlük kissé távolabb a pásztor. A színpadot körüljárva énekelnek: *Mennyből az angyal*... Ének végén elmennek.)

5. Jelenet.

(A hátulsó függöny lefut s látható a betlehemi istálló az angyalokkal stb. Az angyalok ezt énekelik: *Felnagy öröme, most született...* Mikor odaérnek: *Egyszerű pásztor jöjj közelebb...* a pásztorok jönnek és négy jobbra, négy balra az istálló elé áll sorba, hogy a látást ne akadályozza.) Bent lát-szik Mária, Szent József s a jászolbölcső.)

(Pásztorok jönnek.)

1. *Pásztor*: Áldott kis Messiás, nemzetünk királya,
Köszönt először a szegény pásztor szája.
Nem hozhattam néked semmit se egyebet,
Csak ezt a kis korsó frissen kifejt tejet.
(Korsóját leteszi, letérdel.)
2. *Pásztor*: Itt egy szép kecskebőr, tenéked ajánlom,
Édes kis Jézuskám, lábaeskád ne fázzon.
(Ajándékát leteszi, letérdel.)
3. *Pásztor*: E kis bárány legkedvesebb jószágom,
Kegyes Jézus, im, néked ajánlom.
(Ajándékát leteszi, letérdel.)
5. *Pásztor*: Friss kenyeret hoztam kis kezédbe,
Édesanyám ma reggel sütötte.
(Ajándékát leteszi, letérdel.)
6. *Pásztor*: Nincs egyebem, hoztam hát
Egy kis finom vajacskát.
(Leteszi, letérdel.)
7. *Pásztor*: Én meg egy darab sajtot hoztam néked,
Édesanyám adta, odadom Tenéked.
(Leteszi, letérdel.)
8. *Pásztor*: Ez a fehér galamb csak azt turbékolja,
Fogadj el szívesen, aranyos Jézuska.
(Leteszi, letérdel.)
4. *Pásztor* (a kicsi):
(a szélén meghúzódva marad s onnan beszél)
Édes kis Jézuskám, szegény árva vagyok,
Ajándékul Neked semmit sem hozhatok.
De ha elfogadod árva kis szívemet,
Neked adom s véle igaz hűségemet.
(Letérdel.)

(Ének) mind: *Örvendjünk mindnyájan, Jézus született...*
Az ének utolsó szavainál érnek ide a királyok, a pásztorok előtt kétoldalt megállnak, jobbról Gáspár és Menyhért, balról Boldizsár és a 9. Pásztor, ki azonnal letérdel.)

6. Jelenet.

(Voltak Gáspár, Menyhért, Boldizsár és a 9. Pásztor.)

Gáspár: Messze napkeletről egy csillag vezet,
Eljöttünk hát Hozzád Egek fejedelme.

Üdvözlégy Istennek testté vált igéje,
Aranyakat hoztam hódolat jelére.
(Ajándékát leteszi, letérdel.)

Menyhért: Üdvözöllek Jézus, világ Megváltója,
Bánatos szíveknek megvigasztalója.
E tömjén illata szálljon ime feléd,
Tégedet imádva borulok le Eléd.
(Ajándékát leteszi, letérdel.)

Boldizsár: Köszöntelek Jézuskám, királyok királya,
Kinek égben vagyon fényes koronája.
Mirhát hoztam ime szentséges testedre,
Áldásodat kérem szeretett népemre.
(Leteszi, letérdel.)

Mind (énekelve): Krisztus Jézus született, örvendezzünk...

Szűz Mária: (ülve): Örülök, hogy a kis Jézust mind
üdvözlöttétek,
Áldása lesz tirajtatok, amért eljövéték.
Legkedvesebb ajándékot, ó te szegény árva,
Te hoztad a kis Jézusnak születésnapjára.

Szent József: Köszönöm a Jézus nevében,
Mindazt, amit ide hoztatok.
Jó szívetek méltó jutalmaként
Áldása lesz néki rajtatok.
Ő megáldja mindig, ki nevében
Könyörül az elhagyott szegényen...

Ének (mindnyájan): Békesség földön az embereknek...

Arkangyal: Dicsőség a magas mennyben Istennek,
Békesség a földön a jó embereknek.
Földön élő népek, szólok tihozzátok,
Angyali szózatom ime, hallgassátok,
Megszületett Jézus, az örök szeretet,
Értetek elhagyta a fényes mennyeket.
Leszállott ragyogó égi trónusáról,
Csillagokkal ékes, boidog mennyországból.
Egész világ bűnét mind magára vette,
Hogy haragvó Atyját így megengesztelje,
Megnyíthassa néktek az eget kapuját,
Megtörje a földön a sátán hatalmát.
Kinek angyalsereg szolgál fenn az égben,
Szalmás jászolágyon fekszik itt, szegényen:
Születhetett volna fényes palotában,
S ime, itten nyugszik rongyos istállóban.
Legyen példa néktek Jézus születése:
Alázatosságot tanuljatok tőle.
Szeressétek egymást. Tartsatok mind össze,
Másként széthullotok, mint az oldott kéve.
Jézus is szegény lett: ti is viseljétek
Békétűró szívvel el a szegénységet;

Mert a mennyek útja tövises és nehéz,
Csak az juthat célhoz, ki az egekre néz.
Jézus szent példáját, ime kövessétek,
Úgy nyerhettek Tőle áldást, segítséget.
Dicsőség a magas mennyben az Istennek,
Békesség a földön a jó embereknek.

Énekes angyal (A kis Jézusnál énekelve):

Földre szállott Jézus,
Világ Megváltója,
Aludj csendben, békén,
Szerény kis jászolban.
Leghatalmasabbja
Földnek és az Égnek,
Barmok lehellete
Melengessen Téged,
Kit égi seregek
Dicsérve imádnak:
Te lész megváltója
E bűnös világnak.

1. *Pásztor*: (feláll) Elaludt már a kis Jézuska...
Fel ne költsök, menjünk haza...
(Függöny lassan le.)

III. FELVONÁS.

(*Szín*: előbbi falusi szoba. Ruhástól ott fekszenek, alsznak, amikor kívül megkondul a harangszó. A Vándor az asztalnál bóbiskól.)

(*Személyek*: ugyanazok, mint az I. felvonásban.)

Piroska: Édesanyám, olyan szépet álmodtam! Álomban ott jártam Betlehemben és én is ott voltam, mikor a pásztorok és a háromkirályok köszöntötték az isteni Kisdedet!

Boriska, Mariska, Pista (egyszerre kiáltják): Én is ott voltam, én is hallottam mindent. Láttam a pásztorokat, az egyik, a legkisebb csak a szívét tudta odaadni a Jézuskának, mégis azt fogadta a legkegyesebben. Még mosolygott is rá a kis Jézuska.

Édesanya: Különös, gyermekeim, de mintha én magam is ezt álmodtam volna. Láttam a betlehemi csillagot felragyogni az égen, a pásztorokat, amint útnak indultak, a három királyt, amint az aranyat, tömjént, mirhát letették a kis Jézus jászola elé... Mintha én is ott térdeltem volna a jászol előtt...

Sanyi: Én csak nem mertem erről szólni, édesanyám, de én is erről álmodtam... Vagy talán nem is álom volt...?

Vándor: Engem is elnyomott az álom, itt bóbiskoltam az asztal mellett, de magam is ugyanezt láttam és hallottam. Angyalok énekeltek sok szép karácsonyi éneket, pásztorok és királyok beszéltek, magát Szűz Máriát is hallottam, amint beszélt...

Édesanya: Hát ez csodálatos. Na, de jól elaludtunk mindnyájan, pedig el szerettünk volna menni az éjféli misére... Gyerekek, keljetek, harangoznak már!

Piroska: Édesanyám, olyan vihar van, talán jobb volna ma itthon imádkozni... Félek, megfáznak a kisebbek. Meg a Vándor is mit csinál itt magában, ha meg eljön, még fáradtabb lesz.

Édesanya: Hát bizony se rendes téli ruhája, de még cipője sincs egyiknek sem. Az iskolába is csak felváltva tudtak járni már ősztől. Hát akkor a beharangozásnál költsd fel őket, s együtt imádkozva töltjük az éjféli misét itthon... (A Vándorhoz.) Hát maga, jó ember, nem alszik? Min gondolkozik?

Vándor: Azt mondják, hogy az éjféli misére harangoznak... Hát ha akarják, ha nem is mehetünk el, talán meghallgathatnánk legalább itthon is...

Sanyi (a többiek is mind ébren vannak már, törülgetik szemüket s egyre jobban idefigyelnek): Itthon hallgathatnánk meg az éjféli misét? Hogy lehet az, hiszen ide félórai járásra van a templomunk.

Vándor (csomagjához lép, felteszi az asztalra, bontogatja): Éppen egy rádiót viszek haza kis családomnak. Gondoltam, itt megpróbálnánk, hátha működne s akkor...

Boriska, Mariska, Pista: Jaj, de jó lenne rádiót hallgatni! Azon hallgatnánk meg az éjféli misét!

Sanyi (a kibontott csomag fölé hajolva): Tényleg, egészen jó rádió! De hol csináljunk antennát? Kint méteres a hó, sehová nem tudjuk felszerelni!

(A kisebbek élénken figyelik a kitett szép rádiót, Édesanya nem akar hinni a szemének.)

Vándor: Nem nagy dolog az, híradós vagyok én a katonaságnál, egykettőre meglesz az is.

Piroska: Gyerekek! Addig szedjük össze magunkat, azután énekeljünk, így várjuk a kis Jézus születését!

Édesanya: Imádkozzatok szegény sebesült édesapátokért. (Egy kis időre csend van, kezüket összetéve imádkoznak, csak a Vándor és Sanyi foglalatosskodik a rádióval.)

Piroska: Talán bizony édesapánk is hallgatja valahol egy kórházban az éjféli misét, a budapesti rádió éjféli miséjét! Akkor most együtt leszünk, legalább így, a rádió körül.

Édesanya: Adja a jó Isten, hogy hallgathassa.

Sanyi: Adjatok csak egy éles kést, gyerekek!

Vándor: Mindjárt készen is leszünk!

Pista: Tényleg szólani fog a rádió! Jaj de jó lesz, Édesanyám! Hátha beleszól édesapánk is!

Piroska: Onnan a kórházból nem lehet ám beleszólni!

Mariska: Pedig de jó lett volna, ha egyszer csak meghallottuk volna édesapánk szavát!

(Egyszerre halkán, majd egyre erősebben megszólal a

rádió. Vándor és Sanyi próbálgatják, erősítgetik végre tisztán szól.)

Vándor: Hány óra lehet? Azt hittem, ma már otthon együtt hallgathatjuk az éjjeli misét a családommal. Ott is lesz nagy öröm, ha meghallják!

Sanyi: Mindjárt féltizenkettő!

Vándor: Most beállítom Budapestre. (Próbálgatja a rádiót, végre Budapest magyar leadása következik. Zene lehet hanglemezzről, karácsonyi énekek. A beszéd utánózva.)

Sanyi: Hallgassatok csak, mit adnak le most Budapesten?

(Mindnyájan ott ülnek már a rádió körül, feszülten figyelnek a szóra.)

Rádió: Haló, itt Budapest egy. Az éjjeli miséig most a vöröskereszt bajtársi szolgálata ad üzeneteket. Magyar apák, fiuk, testvérek üzennek az otthonnak. (A szokásos kúrthang, majd más hang beszél.)

Rádió: Haló itt a Vöröskereszt rádió bajtársi szolgálat. Először is örvendetes üzeneteket közlünk a magyar karácsonyfák alá. Magyar apák, fiuk, testvérek és hozzátartozók üzennek az itthonmaradottaknak.

Kunszabó László őrnagy üzeni családjának: jól van, boldog karácsonyi ünnepeket kíván mindnyájuknak, feleségét, gyermekeit csókolja... (Itt néhány hírt még bemond a rádió, majd más hírek következnek.)

Édesanya: De boldogok is azok, akik most kapják a hírt, hogy hozzátartozójuk jól van, egészséges.

Piroska: Csitt, édesanyám, hallgassuk csak tovább, milyen híreket, üzeneteket közölnek?

Rádió: Szabó Sándor tizedes üzeni családjának Kiskeresztesre, jól van, ne aggódjanak érte, karácsony másodnapján hazaérkezik. A boldog viszontlátásig mindenkit csókol s kegyelemteljes karácsonyi ünnepeket kíván mindnyájuknak.

Sanyi: Hallottátok?

Édesanya: Ne tréfálgatok velem? Tényleg a rádió szól most itt, vagy csak tréfát üztök velem.

Vándor: Ezt a rádióból hallotta, jó asszony. Örülök, hogy nem úgy van, ahogy én gondoltam, illetve bizonyosan más Szabó tizedes lehetett a sebesült. Hála Istennek, most már magam is vigabban vagyok!

Piroska, Boriska, Mariska, Pista: Édesanyánk! Édesapánk hazajön! Meg se sebesült! Biztosan szabadságra jön! (Egyszerre beszélnek.)

Sanyi: Magát a jó Isten vezérelte ide ma közénk, bátyám!

Édesanya: A ma született kicsi Jézuska! A Szeretet, a világ Megváltója! Gyerekeim! Édes gyermekeim! Köszönjük meg a kis Jézusnak ezt a kegyes ajándékot, hogy visszaadta nekünk a ti édesapátokat! Énekeljünk: *Mennyből az angyal...* (Függöny.)